

UČINKOVITOST KOLEKTIVNIH ORGANIZACIJ

Julij 2019

Je konkurenca med kolektivnimi organizacijami za isto vrsto avtorskih del in za iste pravice smiselna?

KAZALO

PRAVNI DEL.....	5
I. POVZETEK	6
II. UVOD	9
III. UČINKOVITOST KOLEKTIVNIH ORGANIZACIJ	10
1. <i>Splošno o avtorski in sorodnih pravicah in umestitev kolektivnih organizacij v avtorsko pravo</i> 10	
1.1. Splošni pojmi	10
1.2. Kolektivne organizacije - KO	11
1.3. Pomen avtorskih del.....	11
2. Kolektivne organizacije v RS ter relevantna zakonodaja	13
2.1. Relevantna zakonodaja	13
2.2. Definicija KO	14
2.3. Kolektivne organizacije v RS	14
2.4. Neodvisni subjekt upravljanja	15
2.5. Individualno in kolektivno upravljanje	16
2.6. Pooblastitev	16
2.7. Obvezno kolektivno upravljanje	17
2.8. Izjeme od obveznega kolektivnega upravljanja.....	18
2.9. Smisel kolektivnega upravljanja	19
3. Vrste monopolov kolektivnih organizacij (naravni, zakonski)	20
3.1. Prevladujoči položaj in monopol	20
3.2. Pravni monopol	20
3.3. Dejanski monopol.....	20
3.4. Naravni monopol	21
3.5. Smisel pravnega monopola ob predpostavki naravnega	21
3.6. Monopol in obvezno kolektivno upravljanje.....	22
4. Mehanizmi nadzora nad kolektivnimi organizacijami	24
4.1. Vrste nadzora nad KO	24
4.2. Avtorskopравни nadzor s strani pristojnega organa	24
4.3. Avtorskopравни nadzor s strani organov KO	26
4.4. Avtorskopравни nadzor s strani članov in imetnikov pravic.....	26
4.5. Avtorskopравни nadzor s strani Sveta za avtorsko pravo	27
4.6. Avtorskopравни nadzor s strani sodišč.....	27
4.7. Avtorskopравни nadzor s strani krovnih organizacij	28

4.8.	Konkurenčnopравни nadzor	28
4.9.	Primerjava avtorskoprnega in konkurenčnoprnega nadzora	30
5.	Konkurenca in kolektivne organizacije, možnosti, prednosti in slabosti.....	32
5.1.	KO in konkurenca	32
5.2.	Konkurenca med imetniki pravic in v odnosu KO do njih.....	32
5.3.	Monopol KO v odnosu do uporabnikov varovanih del.....	33
5.4.	Svojevstvena narava avtorskega prava in monopol.....	34
5.5.	Svoboda neodločitve	36
5.6.	Splošno o konkurenci med KO.....	37
5.7.	<i>Lex non intendit impossibile</i> ali preprečitev kaosa	40
5.8.	Velikost RS z vidika KO.....	41
IV.	SKLEPNO	42
EKONOMSKI DEL.....		44
I.	UVOD	45
II.	EKONOMSKA ANALIZA.....	46
1.	Transakcijski stroški	46
2.	Analiza ekonomske učinkovitosti slovenskih kolektivnih organizacij.....	49
III.	SKLEPNO	51
VIRI – PRAVNI DEL:		52
VIRI – EKONOMSKI DEL:		54

PRAVNI DEL

Metka Mencinger

I. POVZETEK

Pričujoča študija predstavlja skromen prispevek k razumevanju delovanja in pomena kolektivnih organizacij, s poudarkom na (ne)smiselnosti konkurence med kolektivnimi organizacijami za isto vrsto avtorskih del in iste vrste pravic.

Kolektivne organizacije (nadalje KO) predstavljajo zakonsko predpisano stičišče akterjev, ki delujejo na področju ustvarjalne industrije in ki med seboj vstopajo v pester nabor odnosov sodelovanja in konkurence. Ti odnosi so podrobneje opisani tudi v pričujoči študiji. Kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic je kompleksna tema, z namenom predstaviti bistvo študije, pa naj izpostavim sledeče trditve:

1. Pravo ključno vpliva k ozaveščanju tega, kako pomemben gradnik sveta, v katerem živimo, je prav področje ustvarjanja. Prav je, da se avtorjem (in tudi tistim, ki so z njihovim delom ključno povezani) prizna vlogo, ki jo imajo pri oblikovanju družbe ter se njihovo delo in ustvarjalnost – to iskro človečnosti, tudi ustrezno nagradi in varuje. Smisel avtorskega prava (del katerega so tudi pravila kolektivnega upravljanja) je, kolikor je le mogoče, poskrbeti, da se ti cilji realizirajo.
2. Kolektivno upravljanje je sistem, ki se je pojavil kot alternativa individualnemu upravljanju in predstavlja praktičen odgovor na dejansko kompleksnost upravljanja avtorske in sorodnih pravic. V svetu razprostranjenega in množičnega koriščenja del si je danes težko predstavljati, da bi ostali brez kolektivnega upravljanja in posledično brez KO.
3. KO za isto vrsto avtorskih del in iste pravice imajo na določenem teritoriju monopolni položaj. Vzpostavljen je bodisi *de facto* monopol, ponekod (kot tudi v RS) pa celo *de iure* monopol. Gre torej za odstop od siceršnje mantre sodobnega tržnega gospodarstva – konkurence. Sama ne vidim smisla v sprostitvi zakonodaje zavoljo dogmatičnega čaščenja konkurence *per se*.
4. Menim, da je stališče, ki ga zavzamemo glede monopola/konkurence v veliki meri ideološke narave. Ocena ustreznosti monopola oziroma konkurence, je povečini posledica osnovnega prepričanja o primernosti državnega intervencionizma na eni strani ali ekonomskega liberalizma na drugi strani. Torej izhodiščne ideje ali prepričanja o tem, kakšno vlogo naj bi država in zakonodajalec igrala pri vzpostavljanju tržnega gospodarstva, oziroma v zadevni analizi, vlogo pri vzpostavljanju čim boljšega sistema kolektivnega upravljanja, ki nastopa na trgu ustvarjalne industrije.
5. Smisel konkurence je vzpostavitev za končnega potrošnika čim ugodnejše cene ponujenega blaga ali storitev. Konkurenca – ta paradigma in dogma današnjega časa, pa ni vedno najbolj idealna rešitev. Za končnega potrošnika (pa najsi gre za imetnika pravic ali za uporabnika) se konkurenca na koncu koncev vedno izrazi tudi v obliki časa, ki ga mora nameniti sprejemanju odločitev. Konstantna čuječnost, spremljanje sprememb na trgu ter nenehno izbiranje in odločanje med različnimi ponudniki zna biti za končnega potrošnika tudi pretirano obremenjujoče.
6. Monopol kot tak ni prepovedan. Ne prepoveduje ga nobena mednarodna pogodba, ne pravo EU, naša zakonodaja pa ga v določenih situacijah, kot lahko vidimo tudi na primeru obveznega kolektivnega upravljanja, celo predpisuje. Ob tem je potrebno poudariti, da zakon prepoveduje zlorabo monopola oziroma ravnanje monopolnega podjetja, ki bi omejevalo konkurenco.

7. V teoriji in praksi se pojavljajo pomisleki glede optimalnosti sistema kogentnega ali *de iure* monopola, sama menim, da so pripombe na ta račun v veliki meri ideološke narave. Nekoliko tudi dvomim, da je njihov namen vzpostaviti transparenten in dobro delujoč sistem upravljanja pravic. Ob predpostavki, da gre v primeru KO za tako imenovani naravni monopol, pa menim, da bi spreminjanje zakonodaje z namenom vzpostavljanja konkurence, pomenilo nepotreben ovinek na poti do končnega cilja – dobro delujočega, transparentnega, poštenega in učinkovitega upravljanja avtorskih in sorodnih pravic.
8. Za odpravo nevarnosti, ki jih s seboj prinaša monopol, ima zakonodajalec na voljo številne mehanizme nadzora, tako avtorskopravne kot konkurenčnopravne. Smisel enih in drugih je vzpostavitev kar najbolj učinkovitega, transparentnega in poštenega sistema kolektivnega upravljanja. Seveda gre za proces, ki potrebuje svoj čas, ocena kvalitete vzpostavljenih sistemov nadzora pa bo zagotovo del poročila Evropske Komisije, ki mora do aprila 2021 oceniti uporabo Direktive 2014/26/EU. Slednja je na nivoju EU ključen pravni vir, ki ureja kolektivno upravljanje.
9. Namen avtorskega prava je varovanje avtorjev in imetnikov pravic. Preveč svobode vodi k »zakonu najmočnejšega« in v ustvarjalni industriji imajo najmočnejši akterji veliko moč. Dobro delujoče KO, ki so obvezen člen v odnosih med uporabniki in imetniki pravic, bi morale avtorjem zagotavljati varnost ter prek varnosti svobodo. Tako kot se lahko varnost prevesi v nesvobodo, pa lahko neomejena svoboda postane sama sebi največji nasprotnik.
10. Pravo ima vedno tudi socialno komponento, kolikšno težo se ji bo pripisalo, pa je bolj kot ne vprašanje volje in pripravljenosti zakonodajalca in vseh, ki pravo uporabljamo. Nenazadnje so pravila tu za ljudi in ne obratno. Avtorsko pravo pa naj bi varovalo ustvarjalce, avtorje in imetnike pravic. Oblikujmo in uporabljajmo ga torej v njihovo dobrobit in blaginjo.
11. Splošno sodišče EU se ni izreklo za vzpostavitev konkurence za vsako ceno. Ugotovilo je namreč, da mora biti KO, ki podeli večozemeljske licence, zmožna samostojno izvajati nadzor na vseh ozemljih, ki jih licenca pokriva. Tudi spletne, satelitske in kabelske pravice je treba ob morebitnih kršitvah uveljavljati pred nacionalnimi sodišči v državi članici, kjer je do kršitve prišlo. Poudarilo je, da ni razloga, zakaj bi morale nacionalne KO pri nadzoru pomagati konkurenčnim KO, saj k temu niso pogodbeno zavezane. Zato je ugotovilo, da ozemeljske razmejitve tudi pri spletnih, satelitskih in kabelskih pravicah lahko izhajajo iz utemeljenih poslovnih odločitev posamezne KO, ne pa samo iz njihovega usklajenega ravnanja.
12. Sodišče EU pa je ugotovilo, da je ureditev, s katero se za upravljanje avtorskih pravic na kategoriji varovanih del na ozemlju zadevne države članice podeljuje monopol KO, primerna za varstvo pravic intelektualne lastnine, ker lahko omogoča učinkovito upravljanje teh pravic in učinkovit nadzor nad njihovim spoštovanjem na tem ozemlju. Hkrati je poudarilo tudi, da ni razvidno, da bi obstajala druga metoda, s katero bi bilo mogoče doseči enako raven varstva pravic kot z metodo, ki temelji na ozemeljskem varstvu teh pravic in torej tudi njihovem ozemeljskem nadzoru, v okviru, v katerega spada zadevna ureditev.
13. V nasprotju s stališčem Sodišča EU Direktiva 2014/26/EU poskuša odpraviti monopol nacionalnih KO ter vzpodbuditi njihovo medsebojno tekmovanje. Vzpostavljanje večje konkurenčnosti med KO različnih držav članic, pa bi lahko rezultiralo predvsem v

oslabitvi ali celo ogrožitvi obstoja manjših nacionalnih KO, med katere nedvomno sodijo tudi slovenske KO.

Obstoječ sistem kolektivnega upravljanja, ki temelji na ozemeljskih razmejitvah med posameznimi državami članicami in na medsebojnem sodelovanju nacionalnih KO je relativno dobro utečen. Ureja masovno eksploatacijo varovanih del, hkrati pa omogoča tudi obstoj manjših KO (kakršne so slovenske KO). Obstoj slednjih ima zaradi predmeta upravljanja velik kulturni pomen, ki v določeni meri opravlja tudi socialno vlogo na deficitarnih področjih ustvarjanja. Uvajanje konkurence za vsako ceno bi obstoječi sistem po nepotrebem zamajalo v temeljih ter v razmerja na trgu ustvarjalne industrije vneslo kaos. Ob čemer je več nivojski nadzor povsem korekten in ustrezen način za doseg učinkovitega, poštenega in v varstvo imetnikov pravic usmerjenega sistema kolektivnega upravljanja.

Zagotovo se da delovanje KO še izboljšati. To lahko storimo predvsem prek dobrega poznavanja delovanja sedanjega sistema kolektivnega upravljanja ter izvajanja ustreznega nadzora, ki odpravlja in preprečuje morebitne nepravilnosti ali zlorabe. Ob uvajanju sprememb je pač vedno potrebno paziti, da zavoljo prenavljanja ne zavržemo tudi tistega, kar deluje dobro.

II. UVOD

Namen zadevne študije je osvetliti določena pravna vprašanja, ki se zastavljajo v zvezi z delovanjem kolektivnih organizacij na območju RS. Gre za poskus opredelitve do kolektivnega upravljanja kakršnega poznamo danes ter preverbo ustreznosti sistemov nadzora, ki bdijo nad njegovim dobrim, učinkovitim in poštenim delovanjem. Ob tem obravnavam različne aspekte obveznega kolektivnega upravljanja ter se obenem poskušam opredeliti do smisla monopolnega položaja kolektivnih organizacij ter do tega na kakšen način bi morebitna uvedba konkurence vplivala na obstoječe stanje na trgu varovanih del. Področje je kompleksno, tudi zato je predmetna analiza bistveno prerasla prvotno zastavljen obseg, hkrati pa gre še vedno zgolj za droben prispevek k razumevanju delovanja in pomena kolektivnih organizacij.

III. UČINKOVITOST KOLEKTIVNIH ORGANIZACIJ

1. Splošno o avtorski in sorodnih pravicah in umestitev kolektivnih organizacij v avtorsko pravo

1.1. Splošni pojmi

Cilj avtorskega prava je v prvi vrsti varovanje avtorjev individualnih intelektualnih stvaritev s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki so na kakršenkoli način izražene, jim prek varstva pravic omogočiti eksistenco, s tem pa nadaljnje ustvarjanje ter na ta način zainteresirani javnosti omogočiti uživanje širokega izbora avtorskih del. **Avtor** je v skladu z zakonsko definicijo *fizična oseba, ki je ustvarila avtorsko delo*¹. Ni pa avtor edini, ki mu gredo pravice, upravičenja na avtorskem delu. Ta lahko pripadajo tudi **imetniku pravic** (ki je lahko tako fizična kot pravna oseba), in ki na avtorskem delu pridobi upravičenja na podlagi zakona ali pogodbe. Ob tem je potrebno razumeti, da je avtorska pravica **enovita pravica na avtorskem delu**, iz katere izvirajo:

- izključna osebna upravičenja (moralne avtorske pravice),
- izključna premoženjska upravičenja (materialne avtorske pravice) in
- druga upravičenja avtorja (druge pravice avtorja).

Izvorno (ob ustvaritvi avtorskega dela) so vsa ta upravičenja v oblasti avtorja. Avtorska pravica kot celota ni prenosljiva.² Je absolutna pravica, nastane s samo stvaritvijo avtorskega dela in učinkuje *erga omnes* - zoper vse.

Pojem avtorsko pravo zajema poleg **avtorske pravice** tudi **sorodne pravice**. Med slednje se uvrščajo:

- pravice izvajalcev,
- pravice proizvajalcev fonogramov,
- pravice RTV organizacij (v EU zakonodaji poimenovanih tudi radiodifuzijskih hiš),
- pravice filmskih producentov,
- pravice založnikov in
- pravice izdelovalcev podatkovnih baz.

Gre za pravice, med katerimi so take, ki varujejo podvige, ki so podobni avtorjevemu kreativnemu ustvarjanju, ki jih ne moremo enačiti z ustvaritvijo avtorskega dela (recimo pravice izvajalcev), pa tudi take, kjer se varuje predvsem podjem, investicijo v ustvaritev dela - slednje je lahko avtorsko delo (recimo celovečerni film), ali tudi ne (recimo posnetek statične kamere, ki snema dogajanje na smučišču). V večini primerov sorodne pravice obstajajo v povezavi z delom avtorjev, ne pa vedno.

Zgoraj navedena besedna zveza **imetnik pravic** zajema tako imetnike avtorske pravice (upravičenj) kot imetnike sorodnih pravic.³

¹ 10. člen *Zakona o avtorski in sorodnih pravicah* (ZASP, Uradni list RS 16/2007 – UPB3, 68/2008, 110/2013, 56/2015, 63/2016)

² 69. člen ZASP

³ Na tem mestu bi dodala še, da kjer je v študiji govora o avtorski pravici, se to povečini smiselno nanaša tudi na sorodne pravice.

1.2. Kolektivne organizacije - KO

Avtorske in sorodne pravice se upravljajo **posamično (individualno)**, to je za vsako avtorsko delo posebej, ali **skupinsko (kolektivno)**, to je za več avtorskih del več avtorjev hkrati.⁴ V nekaterih primerih je dovoljevanje uporabe določenega avtorskega dela smiselno urejati na individualni ravni, torej neposredno med imetnikom pravice in uporabnikom,⁵ v drugih primerih pa bi bilo individualno upravljanje neživljenjsko, neekonomično in pretirano obremenjujoče tako za avtorja ali imetnika pravic kot za uporabnika.⁶ Prav zaradi take dejanske potrebe po subjektu, ki bo prevzel vlogo posrednika med imetniki pravic in uporabniki, se je pojavila ideja kolektivnega upravljanja.

Kolektivno upravljanje sega nazaj vse do poznega 18. stoletja, ko so v Franciji na področju gledališča pričeli s kolektivnim upravljanjem pravic na dramskih in literarnih delih. Prva kolektivna organizacija pa je bila ustanovljena leta 1851, prav tako v Franciji, in sicer za glasbena dela.⁷

Storitve kolektivnih organizacij (nadalje KO) lahko v grobem razdelimo na sledeče aktivnosti:

- KO spremljajo kdaj, kje in katera dela se uporabljajo;
- KO se dogovarjajo glede tarif in drugih pogojev z uporabniki;
- KO pobirajo honorarje in nadomestila ter pridobljena sredstva nato razdeljujejo med imetnike pravic.⁸

Poleg navedenih pa je delovanje KO pomembno tudi glede:

- strokovnega zastopanja interesov članov KO;
- promocije kreativnosti;
- nudenja pravne in strokovne pomoči članom KO.⁹

KO so odgovor na povsem praktične probleme, ki so se v zvezi z upravljanjem pravic začeli pojavljati, tako zaradi velikega nabora avtorskih del, kot v povezavi s tehnološkim razvojem. Slednji je namreč ključno spremenil način ustvarjanja, posredovanja ter uživanja avtorskih del.

1.3. Pomen avtorskih del

Ob obravnavi avtorskega prava se je potrebno zavedati, da gre za sklop pravil, ki urejajo delovanje danes zelo pomembne gospodarske panoge – ustvarjalne industrije. V skladu z ugotovitvami analize ekonomskega vpliva ustvarjalne industrije na slovensko gospodarstvo za, sicer časovno že nekoliko odmaknjeno, leto 2007,¹⁰ je ustvarjalna industrija v letu 2007

⁴ 1. odstavek 7. člena Zakona o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (Uradni list RS, št. 63/2016)

⁵ Na primer: slikar proda svojo sliko fizični osebi; oblikovalec sklence pogodbo o naročilu avtorskega dela, s katero se zaveže oblikovati kuhinjski stol.

⁶ Na primer: dogovarjanje skladatelja z vsako od radijskih postaj, ki bi radiodifuzno oddajala njegovo avtorsko glasbo ter nadalje še z vsakim lokalom, ki bi glasbo, ki se vrti po radiu nato predvajal (sekundarno radiodifuzno oddajal) svojim gostom; dogovarjanje filmskega producenta z vsakim od kablinskih operaterjev glede vsake kablinske retransmisije celovečernega filma.

⁷ WIPO, Koskinen-Olsson, Tarja; Lowe, Nicholas; Educational Material on Collective Management of Copyright and Related Rights, Module 1: General aspects of collective management; stran 19

⁸ Ibidem.

⁹ Ficsor, Mihaly, Collective Management and the International Treaties on Copyright and Related Rights; National Workshop on Collective Management of Copyright and Related Rights, Beograd 2017

¹⁰ Analiza je bila izvedena na pobudo slovenskega Urada za intelektualno lastnino in je dostopna na http://www.uil-sipo.si/fileadmin/upload_folder/prispevki-mnenja/Studija_ASP-BDP-SI_WIPO.pdf

doprinesla kar 1.7 milijarde dodane vrednosti ali 5.1% nacionalnega bruto družbenega dohodka, generirala pa je približno 6,8% vseh zaposlitev.¹¹

Ti podatki niso presenetljivi. Avtorska dela nas namreč spremljajo na vsakem koraku, naš sodobni, internetizirani svet je preplet individualnih intelektualnih stvaritev, od stola na katerem sedimo, do knjig na naših knjižnih policah, glasbe, ki se vrti po radiu, dramske predstave, ki si jo ogledamo v gledališču ali podcasta, ki ga naš računalnik avtomatično shrani ter nam s tem omogoči, da vsebino poslušamo, ko nam je volja. Skokovit tehnološki razvoj je možnosti dostopanja do avtorskih del bistveno spremenil, avtorska dela še nikoli v zgodovini niso bila tako na dosegu roke kot danes. Množijo se mediji izražanja, hitrost s katero lahko avtorsko delo doseže ključno publiko je izjemna, avtorjem so dane na voljo številne možnosti razpolaganja s svojimi deli, hkrati pa lahko občinstvo na vedno nove načine (tudi nelegalne) dostopa do avtorskih del. Pravo težko sledi tako bliskovitemu razvoju tehnologije, kljub temu pa se mora truditi, da bi ga čim bolj dohajalo.

Ljudje imamo nenasiten apetit po uživanju avtorskih del ter obenem tudi močno željo po ustvarjanju. Eno brez drugega ne gre. Pravo bistveno vpliva k ozaveščanju tega, kako pomemben gradnik sveta, v katerem živimo, je prav področje ustvarjanja. Prav je, da se avtorjem (in tudi tistim, ki so z njihovim delom ključno povezani) prizna vlogo, ki jo imajo pri oblikovanju družbe ter se njihovo delo in ustvarjalnost - to iskro človečnosti, tudi ustrezno nagradi in varuje. Smisel avtorskega prava (del katerega so tudi pravila kolektivnega upravljanja) je, kolikor je le mogoče, poskrbeti, da se ti cilji realizirajo.

¹¹ WIPO, Koskinen-Olsson, Tarja; Lowe, Nicholas; Educational Material on Collective Management of Copyright and Related Rights, Module 1: General aspects of collective management;

2. Kolektivne organizacije v RS ter relevantna zakonodaja

2.1. Relevantna zakonodaja

V Sloveniji je področje kolektivnih organizacij urejeno v *Zakonu o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (Uradni list RS, št. 63/2016, nadalje ZKUASP)*, ki je v veljavo stopil dne 22. 10. 2016. Kot je navedeno tudi v njegovem prvem členu, ZKUASP ureja:

- kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic,
- postopek za izdajo dovoljenja za kolektivno upravljanje pravic,
- postopek sklenitve skupnega sporazuma in določitve tarif za uporabo avtorskih del,
- delovanje Sveta za avtorsko pravo,
- izdajanje večozemeljskih licenc za spletno uporabo glasbenih del,
- reševanje sporov in
- nadzor nad izvajanjem tega zakona.

Kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic je bilo, do sprejetja ZKUASP v letu 2016, urejeno v sklopu Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS 16/2007 – UPB3, 68/2008, 110/2013, 56/2015, 63/2016, nadalje ZASP), nato pa se je zakonodajalec, tudi v povezavi z implementacijo *Direktive 2014/26/EU Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 26. februarja 2014 o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic ter izdajanju več ozemeljskih licenc za pravice za glasbena dela za spletno uporabo na notranjem trgu* (nadalje **Direktiva o KO**), odločil materijo urediti v posebnem zakonu. Posledično so bili člani ZASP, ki so urejali delovanje kolektivnih organizacij, razveljavljeni. Taka usoda je doletela celotno 6. poglavje ZASP. V primeru nekaterih členov njihov prenos iz ZASP v ZKUASP zaradi njihove splošne narave morda ni bil najbolj primerna oziroma preišljena poteza.¹²

Ob tem je navesti še, da je bil ZASP na načelni ravni skladen z Direktivo o KO, ki je upravljanje KO le nekoliko bolj podrobno uredila, kar je bilo posledično potrebno ustrezno vnesti v nacionalno zakonodajo.¹³

Do sprejetja Direktive o KO je bilo na nivoju EU področje upravljanja pravic urejeno zgolj v nekaj osamljenih določbah v direktivah, ki sicer urejajo področje avtorskega prava, nobena od teh določb pa ni določala okvira za delovanje KO. Sicer je k oblikovanju enotnih načel glede upravljanja in preglednosti pomembno vlogo odigralo Sodišče ES oziroma EU s svojimi odločitvami, ki so temeljile na konkurenčnem pravu. Uporaba teh načel pa je bila neenotna in neustrezna,¹⁴ zato je bilo smiselno področje urediti tudi s sekundarnim pravnim aktom EU.

Ob sprejemanju Direktive o KO je Evropska komisija v oceni učinka izpostavila težave, ki so se pojavljale glede delovanja KO. Te so na kratko:

- pomanjkljivost medsebojnega nadzora delovanja med KO;
- nezadostna obveščenost imetnikov pravic o dejavnosti njihovih organizacij;
- pomanjkljiv nadzor kar se tiče pobiranja, upravljanja in razdelitve licenčnin;

¹² Tak je na primer razveljavljeni člen 144. ZASP, ki ureja splošno vsebino upravljanja po zastopniku, in besedilo katerega je povsem identično z besedilom 8. člena ZKUASP in ga je treba upoštevati tudi izven prava KO.

¹³ Pretnar, Bojan, Vpliv statusne oblike na upravljanje kolektivne organizacije, Pravna praksa 22. 10. 2015, št. 41/2015

¹⁴ Evropska Komisija, Povzetek ocene učinka, Spremeni dokument, Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o kolektivnem upravljanju avtorskih in sorodnih pravic ter izdajanju večozemeljskih licenc za pravice za glasbena dela za spletno uporabo na notranjem trgu, Bruselj 11. 7. 2012, stran 3

- slabo finančno poslovanje nekaterih KO.¹⁵

Namen Direktive o KO je bil, zagotoviti visoko raven upravljanja, finančnega poslovanja, preglednosti in poročanja. Pri čemer Direktiva o KO obenem dovoljuje, da nacionalne zakonodaje držav članic (nadalje DČ) za KO ohranijo ali uvedejo strožje standarde od tistih, ki jih uvaja sama. Tudi ti standardi pa morajo biti skladni s pravom Unije.

Mednarodne konvencije s področja avtorskega prava se neposredno s KO ne ukvarjajo, kljub temu se da iz nekaterih določb izpeljati temelj za ureditev upravljanja pravic. Mihaly Ficsor kot take navaja¹⁶ člen 36 Bernske konvencije¹⁷, člen 26 Rimske konvencije¹⁸, člen 14 WCT¹⁹ ter člen 23 WPPT²⁰. Gre za člene izrazito splošne narave, ki države podpisnice zavezujejo k sprejemu ustreznih ukrepov, prek katerih se bodo lahko udeležile določbe konvencij. Obravnavanje ter izpeljevanje take konvencijske podlage kolektivnega upravljanja pa presega domet predmetne analize.

2.2. Definicija KO

ZKUASP v svojem 4. členu definira KO kot pravno osebo, ki je pridobila **dovoljenje** pristojnega organa (Urada za intelektualno lastnino), hkrati pa ima **pooblastilo** za kolektivno upravljanje avtorske ali sorodnih pravic v imenu in za račun več kot enega imetnika pravic in v njihovo skupno korist. Pooblaščen je na podlagi ZKUASP ali na podlagi pooblastila imetnika pravic. Kolektivno upravljanje avtorske ali sorodnih pravic je njena **edina in glavna dejavnost**, hkrati pa izpolnjuje eno ali obe od naslednjih meril:

- je **v lasti** ali **pod nadzorom svojih članov**;
- je **nepridobitna**.

2.3. Kolektivne organizacije v RS

V skladu z ZKUASP je dovoljenje za kolektivno uveljavljanje oziroma upravljanje pravic Urada za intelektualno lastnino (nadalje **URSIL**) konstitutivne narave. Trenutno ima tako dovoljenje v Sloveniji pet kolektivnih organizacij. Te so:

- **Združenje SAZAS k.o.**²¹ (Združenje skladateljev, avtorjev in založnikov za zaščito avtorskih pravic Slovenije), ki ima dovoljenje št- 800-3/96 z dne 12. 3. 1998 za kolektivno uveljavljanje avtorskih pravic na avtorskih delih s področja glasbe;
- **Društvo ZAMP k.o.** (Združenje avtorjev in nosilcev malih in drugih avtorskih pravic Slovenije), ki ima dovoljenje št. 800-9/96 z dne 14. 11. 1997 za kolektivno uveljavljanje avtorskih pravic na delih s področja književnosti, znanosti, publicistike in njihovih prevodih;

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Mihaly Ficsor, predavanje Kolektivno upravljanje in mednarodne pogodbe o avtorski in sorodnih pravicah, izvedeno v sklopu Nacionalne delavnice o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic, Beograd, 2017

¹⁷ Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del, 1886

¹⁸ Mednarodna konvencija za varstvo izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij, Rim 1961

¹⁹ Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o avtorski pravici (WCT), Ženeva 1996

²⁰ Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o izvedbah in fonogramih (WPPT), Ženeva 1997

²¹ V skladu s 15. členom ZKUASP mora firma ali ime KO vsebovati oznako k.o., ki je na spletni strani URSIL, s katere sem sicer povzela podatke o v Sloveniji obstoječih KO, še niso dodali.

- **Zavod IPF k.o.** (Zavod za uveljavljanje pravic izvajalcev in proizvajalcev fonogramov Slovenije), ki ima dovoljenje št. 800-9/96 z dne 7. 11. 2000 za kolektivno uveljavljanje pravic izvajalcev in proizvajalcev fonogramov na fonogramih;
- **SAZOR GIZ k.o.** (Slovenska avtorska in založniška organizacija za pravice reproduciranja), ki ima dovoljenje št. 31225-1/2007-8 z dne 28. 6. 2007 za kolektivno upravljanje pravic avtorjev in založnikov del s področja književnosti, znanosti, publicistike in njihovih prevodov v primeru reproduciranja in distribuiranja avtorskih del v korist invalidnih oseb ter reproduciranja avtorskih del za privatno in drugo lastno uporabo ter fotokopiranje preko obsega iz 50. člena ZASP;
- **Zavod AIPA k.o.** (Zavod za uveljavljanje pravic avtorjev, izvajalcev in producentov avdiovizualnih del Slovenije), ki ima dovoljenje št. 31227-1/2008-231/105 z dne 6. 2. 2012 za kolektivno upravljanje pravic, in sicer:
 1. za soavtorje avdiovizualnih del pravice do pravičnega nadomestila za tonsko ali vizualno snemanje avdiovizualnih del, ki se izvrši pod pogoji privatne ali druge lastne uporabe, in pravice radiodifuzne retransmisije v primeru kabelske retransmisije avdiovizualnih del;
 2. za izvajalce, katerih izvedbe so uporabljene v avdiovizualnih delih, pravice do pravičnega nadomestila za tonsko ali vizualno snemanje njihovih izvedb v avdiovizualnih delih, ki se izvrši pod pogoji privatne ali druge lastne uporabe;
 3. za filmske producente pravice do pravičnega nadomestila za tonsko ali vizualno snemanje avdiovizualnih del na videogramih, ki se izvrši pod pogoji privatne ali druge lastne uporabe.²²

2.4. Neodvisni subjekt upravljanja

ZKUASP je v slovensko zakonodajo v skladu z Direktivo o KO vpeljal nov subjekt kolektivnega upravljanja, in sicer t.i. **neodvisni subjekt upravljanja (nadalje NSU)**²³. Gre za pravno osebo, ki mora prav tako kot KO pridobiti dovoljenje pristojnega organa ter je pooblaščen za upravljanje avtorske ali sorodnih pravic v imenu več kot enega imetnika pravic in v njihovo skupno korist. Od KO pa se razlikuje v tem, da je upravljanje avtorske in sorodnih pravic njena **edina ali glavna pridobitna dejavnost**.²⁴ Hkrati pa ni v celoti ali deloma v neposredni ali posredni lasti ali pod nadzorom imetnikov pravic. V kolikor NSU izvajajo enake dejavnosti kot KO so obvezani k dajanju določenih podatkov imetnikom pravic, ki jih zastopajo, organizacijam za kolektivno upravljanje pravic, uporabnikom in javnosti. ZKUASP v ta namen določa, da nekatere določbe, ki sicer veljajo za KO, veljajo tudi za NSU.

V kolikor bi NSU ostali izven dometa Direktive o KO, bi to pomenilo, da bi se v nekaterih DČ določeno (potencialno pomembno) število subjektov upravljanja izognilo nekaterim ključnim obveznostim transparentnosti in odgovornosti.²⁵

²² Urad za intelektualno lastnino - <http://www.uil-sipo.si/uil/dejavnosti/avtorska-in-sorodne-pravice/kolektivno-upravljanje/>

²³ angl.: Independent Management Entity - IME

²⁴ 5. člen ZKUASP

²⁵ Guibault, Lucie, van Gompel, Stef, Collective Management in the European Union, Collective management of Copyright and Related Rights, Gervais, Daniel, stran 143

ZKUASP izrecno našteva, kdo ne šteje za NSU. Sem sodijo zlasti filmski producenti, proizvajalci fonogramov, RTV organizacije, založniki ter menedžerji in agenti kot posredniki imetnikov pravic.

V Sloveniji zaenkrat ni še nobenega NSU.²⁶

2.5. Individualno in kolektivno upravljanje

Avtorske pravice se, kot je navedeno že zgoraj, upravljajo:

- **posamično – individualno** – to je za vsako posamezno avtorsko delo posebej;
- **skupinsko – kolektivno** – to je za več avtorskih del več avtorjev hkrati.

Imetniki pravic se samostojno odločajo, katerega od načinov upravljanja s svojimi upravičenji si bodo izbrali. Z upravičenji lahko upravljajo:

- **osebno**
- **individualno po zastopniku** ali
- pa za upravljanje svojih pravic na že objavljenih avtorskih delih pooblastijo **kolektivno organizacijo** ali **neodvisni subjekt upravljanja**.

2.6. Pooblastitev

KO načeloma potrebuje za opravljanje svoje dejavnosti pooblastilo s strani imetnika pravic. V pooblastilu torej imetnik z enostranskim pravnim aktom pooblasti KO za upravljanje **določene pravice na določenem avtorskem delu in za ozemlja po lastni izbiri**.

Direktiva o KO je med drugim v pravni red EU vnesla tudi pravilo, da imetnik pravice pri izbiri K.O., ki bo upravljala njegove pravice, ne sme biti omejen na državo članico svojega državljanstva ali prebivališča ali državo članico sedeža K.O. Na ta način naj bi se zagotovilo, da lahko imetniki avtorske in sorodnih pravic v celoti izkoristijo vse prednosti notranjega trga. Obenem tudi K.O. ne smejo neposredno ali posredno diskriminirati imetnikov pravic na podlagi njihovega državljanstva, prebivališča ali sedeža. Ob tem je potrebno dodati, da lahko za posamezno ozemlje imetnik pravic pooblasti zgolj eno samo KO.

Ne glede na zgoraj navedeni pogoj pooblastitve, v primerih obveznega kolektivnega upravljanja pooblastilo ni potrebno, saj ZKUASP določa, da lahko v teh primerih pristojna KO upravlja avtorske pravice brez pooblastila imetnika pravic.

V 19. uvodni izjavi (recitalu)²⁷ Direktive o KO je med drugim navedeno, da je v primeru obveznega kolektivnega upravljanja pravic, izbira imetnikov pravic omejena na druge organizacije za kolektivno upravljanje pravic. Iz tega je sklepati, da bi imetniki pravic torej lahko prenesli upravljanje pravic iz ene v drugo K.O., tudi v primerih obveznega kolektivnega upravljanja, ne glede na državljanstvo, prebivališče ali sedež. Vendar pa ob podrobnem branju ZKUASP pridemo do drugačnega zaključka. Na tem mestu bi opozorila na definicijo kolektivne organizacije v 4. členu ZKUASP, ki se prične: *KO je pravna oseba, ki je pridobila dovoljenje*

²⁶ Kot NSU sta recimo registrirani pravni osebi **Soundreef Ltd.**, ki je registrirana pri Uradih za intelektualno lastnino Združenega Kraljestva (od marca 2016 dalje), Španije in Republike Češke, ter **Jamendo** iz Luxembourg (od februarja 2019 dalje).

²⁷ Ne torej v enem od členov.

pristojnega organa... Pristojni organ je URSIL²⁸, le-ta podeljuje dovoljenje KO za ozemlje RS, iz česar sledi, da je »pristojna KO« v besedilu ZKUASP vedno nacionalna KO²⁹.

ZKUASP je položaj nacionalnih kolektivnih organizacij zelo zaščitil. Imetnik pravic lahko v skladu z drugim odstavkom 7. člena izbira med različnimi KO samo v primerih prostovoljnega kolektivnega upravljanja. V primerih obveznega kolektivnega upravljanja tega ne more storiti, ker se njegove pravice po zakonu prenesejo v upravljanje slovenski KO.³⁰ Zakonodajalec je na ta način zagotovo okrepil položaj nacionalnih KO, vprašanje pa je, ali je taka ureditev povsem skladna z EU zakonodajo oziroma vsaj z namenom EU zakonodajalca.

V odnosu na pooblastilo imetnika pravic lahko razlikujemo med naslednjimi vrstami kolektivnega upravljanja:

- **prostovoljno kolektivno upravljanje** – imetnik pravic pooblasti KO za upravljanje pravic. Za vstop v sistem je potrebno aktivno ravnanje imetnika pravic.
- **razširjeno kolektivno upravljanje** (extended collective administration) ali sistem razširjenega repertoarja (ERS – Extended Repertoire System) – gre za sistem v katerem, če je KO na področju dovolj reprezentativna, zakon avtomatično razširja njeno dejavnost tudi na pravice tistih avtorjev, ki ji jih niso zaupali v upravljanje, s tem da imajo taki avtorji pravico, da ob vsakem času izstopijo.³¹ Privolitev oziroma pristop v sistem kolektivnega upravljanja se domneva, v primeru da imetnik pravic ne želi upravljanja s strani KO, pa mora to aktivno izraziti in lahko iz sistema izstopi. Aktivno ravnanje imetnika je torej potrebno za izstop iz sistema. Gre za sistem, ki je značilen za skandinavske države, v različnih oblikah pa ga recimo poznajo tudi pravne ureditve Poljske, Nemčije, Češke.³²
- **obvezno kolektivno upravljanje.**

2.7. Obvezno kolektivno upravljanje

Kot rečeno, je v določenih primerih zakonodajalec uzakonil **obvezno kolektivno upravljanje**. To je urejeno v 9. členu ZKUASP, ki določa, da imetnik pravic upravlja svoje pravice na že objavljenih avtorskih delih **le prek kolektivne organizacije** v primeru sledečih pravic:

- Priobčitev javnosti neodrskih glasbenih in pisanih del;³³ sem sodijo naslednje pravice na glasbenih in pisanih delih: javnega izvajanja, javnega prenašanja, javnega predvajanja s fonogrami in videogrami, javnega prikazovanja, radiodifuznega oddajanja, radiodifuzne retransmisije ter sekundarnega radiodifuznega oddajanja; pri čemer je ZKUASP za razliko od ZASP³⁴ pravico dajanja na voljo javnosti izrecno izvzel iz obveznega kolektivnega upravljanja.

²⁸ 7. točka 3. člena ZKUASP

²⁹ ZKUASP v 11. točki 3. člena posebej definira tujo kolektivno organizacijo kot kolektivno organizacijo, ki nima sedeža ali podružnice v RS.

³⁰ Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, Novosti v slovenskem in evropskem pravu ter uveljavljanje zahtevkov v pravnih postopkih, stran 135

³¹ Trampuž, Miha, Kolektivno upravljanje, stran 53

³² EBU - European Broadcasting Union, Extended Collective Licensing, A valuable catalyst for the creative content economy in Europe, stran 10

³³ T.i. male pravice.

³⁴ Ta je, kot navedeno že zgoraj, pred uveljavitvijo ZKUASP urejal področje kolektivnega upravljanja.

- Ponovna prodaja izvirnikov likovnih del, t.i. sledna pravica; ta je zaenkrat zgolj črka v zakonu, saj tega področja ne pokriva nobena od obstoječih kolektivnih organizacij.
- Reproduciranje avtorskih del za privatno in drugo lastno uporabo ter njihovo fotokopiranje prek obsega iz 50. člena ZASP.
- Kabelska retransmisija avtorskih del, pri čemer je izvzeto lastno oddajanje RTV organizacij, ne glede na to, ali gre za njihove lastne pravice ali pa so te nanje prenesli drugi.
- Pravica do dodatnega letnega nadomestila iz 122.b člena ZASP – Gre za dodatno letno nadomestilo, ki ga ima od proizvajalca fonogramov pravico zahtevati izvajalec, ki se je s pogodbo s taistim proizvajalcem fonogramov dogovoril, da prenese svoje materialne pravice za nadomestilo v enkratnem znesku. Pravico do dodatnega letnega nadomestila od proizvajalca fonograma pa ima za vsako polno leto po izteku 50. leta od zakonite izdaje fonograma ali, če ta ni bil izdan, po izteku 50. leta od njegove zakonite priobčitve javnosti. Gre za neodpovedljivo pravico.

Obvezno kolektivno upravljanje določenih pravic pomeni, da se pravice morajo upravljati (tržiti, prenašati, izterjevati) prek kolektivne organizacije, pa če to avtor in/ali uporabnik želita ali ne. Ta obveznost velja za vse vpletene: za avtorje, za uporabnike, za kolektivno organizacijo.³⁵

Obvezno kolektivno upravljanje je v 9. členu določeno za večino pravic, ki se tradicionalno upravljajo po KO.³⁶ Ob tem naj opozorim na ugotovitve Drobeževe, ki slovenski sistem upravljanja malih glasbenih pravic označi kot zelo restriktiven. Primerjava s pravnimi ureditvami držav Avstrije, Nemčije, Madžarske in Hrvaške namreč pokaže, da slovenska zakonodaja med obvezno kolektivno upravljanje uvršča kar precej izključnih pravic, za razliko od naštetih držav, kjer je taka oblika upravljanja pravic večinoma omejena na upravljanje pravic do nadomestil, do katerih je avtor upravičen zaradi zakonske omejitve avtorskih pravic, ter drugih poplačilnih pravic.³⁷

2.8. Izjeme od obveznega kolektivnega upravljanja

Te predpisuje 10. člen ZKUASP, ki določa, da lahko imetnik pravic, če gre za priobčitev javnosti neodrskih glasbenih in pisanih del (razen pravice dajanja na voljo javnosti) te individualno upravlja, če je na vseh delih, ki so izvajana na določeni prireditvi, glavni izvajalec hkrati tudi imetnik teh pravic.

Izjema velja nadalje tudi za pravico javnega predvajanja določenega neodrskega glasbenega dela z določenim fonogramom, če je imetnik vseh materialnih avtorskih in sorodnih pravic za ta način uporabe.

Med svojevrstno izjemo od obveznega kolektivnega upravljanja pa lahko štejemo tudi **individualno upravljanje do izdaje dovoljenja**, ki ga ureja 75. člen ZKUASP. Glede na stanje v RS je navedena določba še kako uporabljiva, saj določa, da se pravice, za katere velja obvezno kolektivno upravljanje, lahko upravljajo individualno, dokler pristojni organ ne izda dovoljenja za njihovo kolektivno upravljanje. Kadar torej za pravico ni pristojne KO, ima imetnik pravice možnost s pravico upravljati individualno.

³⁵ Tako Višje sodišče v Ljubljani v sodbi, opr. št. II Cp 1628/2011 z dne 24. 11. 2011

³⁶ Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, Novosti v slovenskem in evropskem pravu ter uveljavljanje zahtevkov v pravnih postopkih, stran 135

³⁷ Ibidem, strani 203 do 218

2.9. Smisel kolektivnega upravljanja

Gre za sistem, ki se je pojavil kot alternativa individualnemu upravljanju in predstavlja praktičen odgovor na dejansko kompleksnost upravljanja avtorske in sorodnih pravic. V svetu razprostranjenega in množičnega koriščenja del si je danes težko predstavljati, da bi ostali brez kolektivnega upravljanja. Potrebno se je zavedati tudi, da KO upravljajo z ogromnimi količinami podatkov, ki jih je ne samo potrebno shranjevati, temveč tudi redno ažurirati,³⁸ saj brez slednjega pobiranje in nato razdeljevanje sredstev sploh ne bi bilo mogoče. KO obdelujejo na eni strani informacije o varovanih delih in imetnikih pravic, na drugi strani pa informacije o uporabi teh del in uporabnikih. Organizirano povezovanje vseh teh informacij je namreč predpogoj za opravljanje temeljne naloge KO – to je zagotavljati pretok sredstev od uporabnikov k imetnikom pravic. Ob tem pa ni izključiti možnosti, da bo nekoč prav razvoj tehnologije morda povsem izrinil KO s trga avtorskih del. V tem novem svetu bo vsako delo nosilo unikatno kodo, katera ga bo direktno povezovala z imetnikom pravic in na podlagi katere se bo dalo zanesljivo spremljati različne uporabe dela.

Digitalizacija avtorskih del, nova tehnologija in internet omogočajo nove oblike upravljanja s pravicami in poenostavitev nadzora nad uporabo del, s čimer se povečujejo možnosti za individualno upravljanje pravic na delih.³⁹

Prav tehnologija je tista, ki na področju avtorskega prava terja nenehne spremembe. Zakonodajalec ni jasnoviden, mora pa razmišljati o prihodnosti. Pri urejanju pravnih razmerij, ki so močno odvisna od tehnologije, je zakonodajalec vedno nekaj korakov v zaostanku. Pomembno pa je, da se tega zaveda, da si ne zatiska oči pred možnostmi, ki jih tehnološki razvoj prinaša s seboj ter da se jim trudi čim bolj ažurno slediti.

Slovensko avtorsko pravo pozna na eni strani prostovoljno kolektivno upravljanje ter na drugi strani obvezno kolektivno upravljanje. Glede slednjega je predpisan monopol.

Ob tem se zastavlja vprašanje, ali je sedanja ureditev obveznega kolektivnega upravljanja, ki obstoječim KO podeljuje monopolni položaj, ustrezna, ali pa bi odprava takega monopola na trgu avtorske in sorodnih pravic ustvarila ugodnejše razmere tako za imetnike pravic kot za uporabnike.

³⁸ Recimo: ob spremembi naslova ali sedeža imetnikov pravic ali uporabnikov, ob vključitvi novih varovanih del v repertoar KO ali vključitvi novih imetnikov pravic v KO, ob pojavu novih uporabnikov, ob prehodu avtorskih del v prosto uporabo, itd.

³⁹ Tako Lubarda Maja, Ali obvezno kolektivno upravljanje avtorskih pravic omejuje avtorje?, Pravna praksa, 2. 7. 2009, št. 26, stran 9.

3. Vrste monopolov kolektivnih organizacij (naravni, zakonski)

3.1. Prevladujoči položaj in monopol

ZKUASP sicer nikjer izrecno ne uporablja besede monopol, vendar pa v 3. odstavku 14. člena določa, da pristojni organ - *torej URSIL*, v primerih iz 9. člena ZKUASP - *torej v primerih obveznega kolektivnega upravljanja*, ne izda dovoljenja za kolektivno upravljanje avtorske pravice pravni osebi, če je za isto vrsto avtorskih del in za iste pravice že izdano dovoljenje za kolektivno upravljanje avtorske pravice drugi kolektivni organizaciji. To pomeni, da zakon za posamezno vrsto avtorskih del in za iste pravice (iz 9. člena ZKUASP) zapoveduje obstoj zgolj ene same KO.

Tudi ZPOmK-1, ki je za presojo monopola ključni pravni akt, besede »*monopol*« ne vsebuje. ZPOmK-1 govori o **prevladujočem položaju**. Podjetje ali več podjetij ima prevladujoč položaj, kadar lahko v znatni meri ravna neodvisno od konkurentov, strank ali potrošnikov, pri čemer se šteje, da ima podjetje prevladujoč položaj, kadar je njegov tržni delež na trgu Republike Slovenije višji od 40 odstotkov, za dvoje ali več podjetij pa se šteje, da imajo prevladujoč položaj, če je njihov tržni delež na trgu Republike Slovenije višji od 60 odstotkov.⁴⁰ Za razliko od prevladujočega položaja, ki nekaj konkurence vseeno dopušča, je monopol absolutno stanje, ki konkurenco že po definiciji izključuje. O monopolu govorimo namreč takrat, kadar ima neko podjetje popolno in izključujočo prevlado na določenem tržišču.⁴¹

3.2. Pravni monopol

Monopol je lahko **pravni**, kar pomeni, da ga predpisuje pravni red in ima kot tak podlago neposredno v pravnem aktu. Pravni monopol KO na primer določajo avstrijsko, italijansko, pa tudi veljavno slovensko pravo⁴². V takih ureditvah bi konkurenca med KO za isto vrsto avtorskih del in za iste pravice pomenila kršitev kogentnih pravil, govorili bi torej o nezakoniti konkurenci.

3.3. Dejanski monopol

Pogoste so situacije, kjer monopol KO ni predpisan, kljub temu pa imajo posamezne KO monopol, kot recimo v Nemčiji⁴³. Govorimo o **dejanskem** monopolu, ki se je iz takšnih ali drugačnih razlogov vzpostavil na trgu.

Pravzaprav, kadar ni »*ex lege*« monopola, se KO, ustanovljene kasneje od že obstoječe KO, običajno plasirajo na drugih področjih in se izogibajo vsakršni obliki konkurence (in visokim transakcijskim stroškom) ter se specializirajo za druga- pogosto nišna – področja varovanih pravic.⁴⁴

⁴⁰ 9. člen ZPOmK-1

⁴¹ Vrhovno sodišče v sklepu opr. št. III Ips 2/2012 z dne 17. 9. 2013 monopolni položaj opredeljuje kot privilegiran položaj podjetja, v katerem so vsi drugi možni konkurenti izključeni iz konkurence pri prodaji izdelkov ali opravljanju storitev.

⁴² Primere pravnih ureditev navaja Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, *Novosti v slovenskem in evropskem pravu ter uveljavljanje zahtevkov v pravnih postopkih*, stran 120

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Riccio, Giovanni Maria, Codiglione, Giorgio Giannone, *Copyright Collecting societies*, stran 292

3.4. Naravni monopol

Dejanski monopol se da pojasniti s pomočjo **naravnega** monopola, torej monopola, ki se na trgu vzpostavi samodejno. O slednjem govorimo, kadar lahko eno samo podjetje (zaradi posebne surovine, tehnologije ali drugih dejavnikov) pokrije povpraševanje po dobrinah ali storitvah celotnega trga za ceno, ki je nižja od cene, ki bi se oblikovala v primeru, da bi dobrine ali storitve zagotavljalo več podjetij.⁴⁵ Take situacije se recimo pojavljajo, kadar trg ne prenese več kot enega ponudnika, ker se povprečna cena blaga ali storitve zmanjšuje obratno sorazmerno s povečevanjem proizvodnega obrata. Gre na primer za dejavnosti, pri katerih so fiksni stroški ali pa začetni stroški, potrebni za zagon dejavnosti, zelo visoki, kot na primer pri oskrbi z vodo, kjer je potreben velik vložek v izgradnjo in vzdrževanje infrastrukture.⁴⁶

Skratka, v primeru KO lahko pridemo do zaključka, da so fiksni stroški⁴⁷ upravljanja določenega repertoarja zelo visoki ne glede na njegov obseg. Variabilni stroški⁴⁸ upravljanja dodatnega avtorskega dela pa so razmeroma nizki.⁴⁹

V teoriji se pojavljajo tudi dvomi glede tega, ali gre pri dejavnosti kolektivnih organizacij za naravni monopol. Tako recimo Katz navaja primer treh konkurenčnih KO za upravljanje pravic javnega izvajanja glasbenih del v ZDA, vse tri delujejo od leta 1941, člani manjših dveh pa ne prestopajo množično k največji.⁵⁰ Ob tem bi sama dodala, da je pri obravnavanju konkurence in monopola vedno potrebno upoštevati tudi velikost posameznega trga. Nedvomno je tudi najmanjša od teh treh KO večja od slovenske KO SAZAS (ki poleg ostalega upravlja tudi s pravico javnega izvajanja glasbenih del).

3.5. Smisel pravnega monopola ob predpostavki naravnega

Če se postavimo na stališče, da se v primeru KO zaradi narave stvari vzpostavi monopol, pa naj je ta predpisan ali ne, in si obenem zastavimo vprašanje o smiselnosti pravnega monopola, kakšen odgovor je pričakovati? Če je rezultat na koncu koncev vzpostavitvev monopola, torej ni potrebe, da bi bil monopol *a priori* predpisan v zakonu. Ali pač?

Ob predpostavki, da bo slej ko prej prišlo do monopolne situacije, predstavlja torej vzpostavljanje konkurence odklik od optimalnega izkoristka energije in časa. Zato je smiselno monopol enostavno predpisati in se na ta način izogniti poskusom vzpostavljanja konkurence. Ti bodo namreč že od samega začetka obsojeni na neuspeh. Trud in čas je torej bolj smotrno uporabiti za vzpostavitev čim boljšega sistema nadzora nad monopolom in preprečevanja zlorab prevladujočega položaja.

V smislu nomotehnik se bo predpis lažje osredotočil na zgolj en možen scenarij. In ga bo lahko dobro, zaokroženo in konsistentno uredil. S tem pa prinesel tudi višji nivo pravne predvidljivosti in z njo pravne varnosti, saj bodo subjekti, na katere se bo tak predpis nanašal v njem lažje našli enoznačne⁵¹ odgovore.

⁴⁵ <http://www.businessdictionary.com/definition/natural-monopoly.html>

⁴⁶ <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/natural-monopoly-definition-meaning/>

⁴⁷ Stroški, ki so vedno enako visoki, ne glede na obseg poslovanja.

⁴⁸ Stroški, ki naraščajo z obsegom poslovanja.

⁴⁹ Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, Novosti v slovenskem in evropskem pravu ter uveljavljanje zahtevkov v pravnih postopkih, stran 120

⁵⁰ Ibidem, stran 121

⁵¹ Kolikor so ti v pravu sploh mogoči.

S tem ne mislim nikakor zastopati stališča, da je vedno primerno in najbolje, da zakonodajalec čim bolj omeji možnosti ravnanja subjektov. Večinoma naj velja prav nasprotno. Vendar pa ne vidim smisla v sprostitvi zakonodaje zavoljo dogmatičnega čaščenja konkurence *per se*.

Menim, da je vprašanje monopola v veliki meri pravzaprav ideološke narave. Ocena ustreznosti monopola oziroma konkurence, je povečini posledica osnovnega prepričanja o primernosti državnega intervencionizma na eni strani ali ekonomskega liberalizma na drugi strani. Torej izhodiščne ideje ali prepričanja o tem, kakšno vlogo naj bi država in zakonodajalec igrala pri vzpostavljanju tržnega gospodarstva, oziroma v zadevni analizi, vlogo pri vzpostavljanju čim boljšega sistema kolektivnega upravljanja, ki nastopa na trgu ustvarjalne industrije.

3.6. Monopol in obvezno kolektivno upravljanje

Slovenski pravni sistem podeljuje KO monopolni položaj prav v primerih obveznega kolektivnega upravljanja. Vzpostavljen je svojevrsten dvojni status KO. Najprej s samo določitvijo pravic, glede katerih je kolektivno upravljanje obvezno. Nabor teh pravic je, kot je obrazloženo zgoraj, primerjalno pravno precej obsežen. Gre za kogentno normo in kolektivnemu upravljanju se ne morejo izogniti ne uporabniki del ne imetniki pravic in ne nazadnje niti same KO.

Poleg take obveznosti kolektivnega upravljanja, pa zakon KO v primerih obveznega kolektivnega upravljanja podeljuje še monopolni položaj. Določa torej, da se lahko dovoljenje za kolektivno upravljanje za določeno vrsto varovanih del in za določeno kategorijo pravic podeli zgolj eni sami (nacionalni) KO.

Glede tega, ali je tak sistem primeren obstojijo različna mnenja. S strani Creative Commons Slovenija je bil na primer že v letu 2009, ko je URSIL objavil vabilo k sodelovanju pri pripravi novele ZASP,⁵² podan predlog ukinitve obveznega kolektivnega upravljanja iz 1. točke 147. člena ZASP oziroma vzpostavitev opt-out sistema, ki bi avtorju omogočil, da se v konkretnem primeru izrecno izreče, da želi s svojimi pravicami upravljati individualno.⁵³

Po drugi strani pa se Trampuž opredeli za obvezno kolektivno upravljanje ter navaja: Čeprav je zagovarjanje avtorjeve svobode pri izbiri med prostovoljnim in obveznim kolektivnim upravljanjem na videz hvalevredno, lahko hote ali nehote vodi v njegovo mnogo večjo nesvobodo, saj bo avtor – prost obveznega kolektivnega upravljanja in močnega zaledja KO – kaj hitro podlegel medijskim mogotcem na trgu in dokončno prenesel svoje pravice nanje.⁵⁴

Gre za odnos med svobodo in varnostjo. Koliko svobode je zagotovljene znotraj okvirov varnosti, ali ni varnost pravzaprav predpogoj, da sploh lahko govorimo o svobodi? Kdaj se varnost prevesi v nesvobodo, ali kdaj svoboda postane sama sebi največji nasprotnik? Namen avtorskega prava je varovanje avtorjev in imetnikov pravic. Preveč svobode vodi k »zakonu najmočnejšega« in v ustvarjalni industriji imajo najmočnejši akterji veliko moč. Dobro delujoče KO, ki so obvezen člen v odnosih med uporabniki in imetniki pravic, bi morale avtorjem zagotavljati varnost ter prek varnosti svobodo.

Če torej pridemo do zaključka o potrebnosti in koristnosti monopola, pa se je potrebno zavedati tudi nevarnosti, ki jih prinaša s seboj ter načinov kurativnega ali še bolje preventivnega

⁵² Takrat je bilo kolektivno upravljanje še v celoti urejeno v sklopu ZASP.

⁵³ Lubarda, Maja, Ali obvezno kolektivno upravljanje avtorskih pravic omejuje avtorje, Pravna praksa, 2. 7. 2009, št 26, stran 9

⁵⁴ Trampuž, Miha, Kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic, stran 57

zmanjševanja ali celo odpravljanja teh nevarnosti. Tako rešitev predstavljajo mehanizmi nadzora.

4. Mehanizmi nadzora nad kolektivnimi organizacijami

4.1. Vrste nadzora nad KO

KO so podvržene tako **avtorskopравnemu nadzoru**, ki je vzpostavljen specifično za področje delovanja kolektivnih organizacij, kot **konkurenčnopравnemu nadzoru**, ki je splošnejše narave in generalno ureja preprečevanje omejevanja konkurence podjetij.

Obe vrsti nadzora se pričneta na nivoju organov, ki so ustanovljeni specifično bodisi za avtorskopравni bodisi za konkurenčnopравni nadzor, v primeru sprožitve ustreznih sodnih postopkov pa se lahko nadaljujeta pred sodiščem. Sodišča lahko nadzor opravljajo bodisi kot naslednji korak, ki sledi nadzoru prvostopenjskih organov, bodisi kot prvi ali vzporedni korak, kot na primer v primeru kazenskopравnega nadzora. Slednjega predvideva Kazenski zakonik (KZ-1), ki v svojem 225. členu⁵⁵ prepoveduje protipravno omejevanje konkurence, pri čemer mora podjetje ravnati v nasprotju s predpisi, ki urejajo varstvo konkurence, ob tem pa mora priti do izkrivljanja konkurence, hkrati pa tudi do pridobitve velike premoženjske koristi ali nastanka velike premoženjske škode.

Da bi sistem dobro deloval, je pomembno, da so mehanizmi nadzora nad delovanjem ustrezni, predvsem pa, da se nadzor tudi dejansko vrši. Naj se poslužim splošno znanega dejstva, ki ima sicer izvor v kriminološki znanosti, da na pogostost kršitev pravil v pretežni meri vpliva predvsem verjetnost, da bo taka kršitev ugotovljena in sankcionirana. Ne pa višina zagrožene sankcije. Če to dejstvo apliciramo na predmetno temo KO, lahko pridemo do zaključka, da je sistem dobro delujočega nadzora izjemnega pomena pri vzpostavitvi kolektivnega upravljanja, ki bo učinkovito, transparentno in pošteno.

Avtorskopравni nadzor lahko razdelimo na zunanji in notranji nadzor. **Zunanji nadzor** opravljajo pristojni organ – URSIL, Svet za avtorsko pravo, sodišča in krovne organizacije.

Notranji nadzor opravljajo člani in organi KO, slednji so skupščina, poslovodstvo in nadzorni odbor.

4.2. Avtorskopравni nadzor s strani pristojnega organa

Avtorskopравni nadzor nad delovanjem KO ureja ZKUASP. Ta nadzor je v fazi vzpostavljanja KO v rokah **pristojnega organa** - Urada Republike Slovenije za intelektualno lastnino (URSIL), ki je organ v sestavi Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo. URSIL ima na svoji spletni strani v rubriki *Poslanstvo* med drugim navedeno tudi pravočasno, učinkovito, predvidljivo in kakovostno podeljevanje dovoljenj pravnim osebam za kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic (ter nadzorovanje njihovega delovanja).⁵⁶ Tako je URSIL tisto prvo sito, skozi

⁵⁵ 225. člen KZ-1, **Protipravno omejevanje konkurence** (1) Kdor pri opravljanju gospodarske dejavnosti v nasprotju s predpisi, ki urejajo varstvo konkurence, krši prepoved omejevalnih sporazumov med podjetji, zlorabi prevladujoči položaj enega ali več podjetij ali ustvari prepovedano koncentracijo podjetij in s tem prepreči ali pomembno ovira ali izkrivlja konkurenco v Republiki Sloveniji ali na trgu Evropske unije ali njenem pomembnem delu, ali pomembno vpliva na trgovino med državami članicami, kar ima za posledico veliko premoženjsko korist za to podjetje ali za ta podjetja ali veliko premoženjsko škodo za drugo podjetje, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

(2) Storilcu kaznivega dejanja kršitve prepovedi omejevalnih sporazumov iz prejšnjega odstavka, ki je dejanje naznanil, preden je bilo odkrito ali preden je izvedel, da je odkrito in je sodeloval pri njegovem preiskovanju in odpravljanju posledic ter ni prisilil drugih k udeležbi pri omejevanju konkurence, niti jih ni prisilil, da so v njej še naprej udeleženi, se sme kazni odpustiti.

⁵⁶ <http://www.uil-sipo.si/uil/urad/o-uradu/>

katerega mora vsaka pravna oseba, ki želi pridobiti dovoljenje za upravljanje avtorskih in sorodnih pravic. Zoper odločitev pristojnega organa pritožba ni dovoljena, je pa možna tožba v upravnem sporu.⁵⁷ Ob tem je dodati, da se je v preteklih letih pojavil problem molka organa, ki o vlogah za izdajo dovoljenja ni odločil v razumnem roku. To na primer izhaja iz sodbe Upravnega sodišča RS, opr. št. I U 1357/2015 z dne 14. 2. 2017.⁵⁸

Vlogo organa (**zunanjega nadzora**) nad delovanjem KO pa ima URSIL tudi, ko je KO že vzpostavljena. Lahko se udeležuje skupščin KO, vendar nima glasovalne pravice. Vsekakor pa mu že taka udeležba omogoča vpogled v dogajanje v KO.

XIII. poglavje ZKUASP je posvečeno prav nadzoru in ukrepom URSIL. V prvem odstavku 69. člena je tako določeno, da nadzor nad izvajanjem ZKUASP izvaja pristojni organ, z izjemo nadzora nad oddajo letnega poročila skupaj z revizorjevim poročilom, slednjega izvaja **AJPES**, ter nad dolžnostmi uporabnikov nad obveščanjem, katerega izvaja **Tržni inšpektorat**.

Z namenom opravljanja nadzora podeljuje ZKUASP pristojnemu organu pravico in dolžnost vpogleda v poslovne knjige in poslovne dokumente KO, pri čemer lahko URSIL od KO zahteva informacije ali dokumente o njej ali njenem poslovanju ter nadalje lahko tudi od članov posloводства ali nadzornega odbora zahteva ustno ali pisno pojasnilo o dejstvih ali dokumentih, ki se nanašajo na delovanje KO.

Nadzor se načeloma izvaja v skladu z letnim programom dela, in se uvede na tej podlagi. Lahko pa se uvede tudi po uradni dolžnosti ali na pobudo tretje osebe. Slednja ni stranka v postopku.

Ne samo, da se mora KO odzivati pozivom URSIL, poleg tega jo 71. člen ZKUASP zavezuje k aktivnemu ravnanju, saj mora KO pošiljati pristojnemu organu številno dokumentacijo in informacije glede svojega poslovanja,⁵⁹ ne da bi jo URSIL k temu posebej pozival.

Pristojni organ ima v primeru ugotovljenih kršitev dolžnost ukrepati, in sicer v prvi fazi KO odredi, naj odpravi kršitve. V kolikor KO ne odpravi kršitev, pa lahko pristojni organ odredi odpoklic članov posloводства KO, v primeru težjih kršitev KO z odločbo odvzame izdano dovoljenje. Zoper odločbo ni pritožbe, je pa moč sprožiti upravni spor.

Glede na zgoraj navedeno ima URSIL številne pristojnosti. Še tako dobro zastavljen sistem, za to, da bi dejansko zaživel, potrebuje pripravljenost in zavzetost tistih posameznikov, ki pravila uporabljajo. Pri tem je pomembno, da se URSIL ob izvrševanju nalog, ki mu jih nalaga ZKUASP, ves čas zaveda ciljnega namena avtorskega prava nasploh, to pa je: varstvo in dobrobit avtorjev in imetnikov pravic.

⁵⁷ 4. odstavek 14. člena ZKUASP

⁵⁸ V zadevi je bila tožba zaradi molka organa vložena dne 23. 9. 2015, saj pristojni organ ni odločal o vlogi, vloženi dne 12. 7. 2011.

⁵⁹ K.O. mora v 15 dneh od nastanka okoliščine ali dokumenta ali njegove pridobitve predložiti pristojnemu organu: 1. vabila na seje skupščine in drugih organov K.O., vključno z gradivom; 2. podatke o spremembi oseb, ki so v skladu z zakonom in statutom pooblaščenega zastopati K.O.; 3. statut in druge notranje akte ter njihove spremembe; 4. vabilo za pogajanja za sklenitev skupnega sporazuma z reprezentativnim združenjem uporabnikov; 5. skupne sporazume z reprezentativnimi združenji uporabnikov; 6. začasne tarife; 7. sporazume s tujimi K.O.; 8. zapisnik sej skupščin K.O. in vse gradivo za skupščino; 9. pogodbo z zunanjim izvajalcem glede administrativno-tehničnih nalog;

4.3. Avtorskopравни nadzor s strani organov KO

Nadalje izvajajo nadzor organi KO. Ti so:

I. Skupščina – skliče se najmanj enkrat letno, vsak član KO pa ima najmanj en in največ deset glasov. Skupščina ima številne pristojnosti, med drugim odloča o:

- pravilih o delitvi zbranih avtorskih honorarjev, do katerih so upravičeni imetniki pravic,
- pravilih o uporabi nerazdeljenih zneskov avtorskih honorarjev,
- pravilih o stroških poslovanja,
- uporabi nerazdeljenih avtorskih honorarjev
- sprejemu letnega poročila;

Skratka, skupščina ima številne pristojnosti glede odločanja o toku sredstev, ki se zlivajo v KO in nato nakazujejo naprej (bodisi imetnikom pravic v obliki honorarjev in nadomestil, poslovodstvu, v namenske sklade,...)

II. Poslovodstvo – vodi posle samostojno in na lastno odgovornost, zastopa in predstavlja KO, najmanj enkrat v četrtletju poroča nadzornemu odboru o poslovanju KO in poteku poslov, še posebej o znesku vseh zbranih avtorskih honorarjev in stroških poslovanja.

III. Nadzorni odbor – nadzoruje poslovodstvo pri vodenju poslov KO in spremlja izvajanje sprejetih sklepov skupščine, od poslovodstva zahteva podatke potrebne za nadzor; tudi sam lahko skliče skupščino, skupščini pa mora vsaj enkrat letno poročati o svojem delu. Lahko določi, da se smejo posamezne vrste poslov opravljati le z njegovim soglasjem. V primeru, da soglasje zavrne, lahko poslovodstvo zahteva, da o soglasju odloči skupščina. Za sklep, s katerim skupščina da soglasje, je potrebna večina najmanj treh četrtin navzočih glasovalnih pravic. Nadzorni odbor skliče predsednik najmanj enkrat v četrtletju.

Med organi je vzpostavljen svojevrsten *system checks and balances*, kjer organi drug drugega nadzorujejo, predvsem v obliki poročanja ter na primer prek sistema obveznega soglasja nadzornega odbora v primeru sprejemanja določenih odločitev poslovodstva. Poleg tega 28. člen ZKUASP ureja tudi **odškodninsko odgovornost poslovodstva in nadzornega odbora**. V skladu z navedenim členom so člani obeh organov solidarno odgovorni KO za škodo, ki je nastala kot posledica kršitve njihovih nalog, razen če dokažejo, da so pošteno in vestno izpolnjevali svoje dolžnosti. ZKUASP predpisuje za take odškodninske zahtevke petletni zastaralni rok.

Čeprav gre v primeru nadzora organov za **notranji nadzor**, pa to ne zmanjšuje njegovega pomena za vzpostavljanje upravljanja KO, ki bo v očeh vseh akterjev na trgu avtorskih in sorodnih pravic ne samo legalno pač pa tudi legitimno.

4.4. Avtorskopравни nadzor s strani članov in imetnikov pravic

Izjemno pomembna pravica vseh imetnikov pravic, ne glede na njihovo članstvo, je **pravica do vpogleda**, ki jo ureja 37. člen ZKUASP. KO mora imetniku pravic, katerega pravice upravlja, na njegovo obrazloženo zahtevo nemudoma omogočiti vpogled v dokumente in podatke kolektivne organizacije. V primeru, da bi KO imetniku pravic vpogled zavrnila, pa sme imetnik od sodišča zahtevati, da mu le-to s sodno odločbo dovoli vpogled v podatke in dokumente.

Nadalje imajo člani, katerih glasovalne pravice dosegajo najmanj pet odstotkov vseh glasovalnih pravic pravico zahtevati sklic skupščine.

V povezavi s pravico do vpogleda imajo člani in imetniki pravic **možnost vložitve pritožbe pri KO**. Ta mora namreč v skladu s 67. členom ZKUASP svojim članom, imetnikom pravic in KO, s katerimi ima podpisan sporazum o zastopanju, zagotoviti učinkovito reševanje sporov, zlasti v

zvezi s pooblastilom za upravljanje pravic, pogoji članstva, zbiranjem in delitvijo avtorskih honorarjev ter stroški poslovanja. Na pritožbo mora KO odgovoriti pisno in če ji ne ugodí, jo mora obrazložiti. Celoten postopek mora biti urejen v statutu KO.

Zoper dokončno odločitev KO je mogoča tožba pred okrožnim sodiščem.

4.5. Avtorskopравни nadzor s strani Sveta za avtorsko pravo

Svet za avtorsko pravo je poleg URSIL še en organ zunanjega nadzora. Gre za neodvisni strokovni organ, katerega pristojnosti se tičejo skupnega sporazuma in tarife. Konkretno ta organ:

- določa primerne tarife za uporabo avtorskih del;
- odloča o drugih spornih vprašanjih v zvezi s sklenitvijo skupnega sporazuma;
- preverja, ali je objavljen skupni sporazum v skladu z določbami ZKUASP

ZKUASP natančno določa sestavo Sveta. Sodelovanje različnih deležnikov kolektivnega upravljanja naj bi zagotovila nepristransko delovanje, določbe o izobrazbi in delovnih izkušnjah pa strokovnost organa.

Svet za avtorsko pravo odigra pomembno vlogo v primerih, kadar KO in reprezentativno združenje uporabnikov vsled pogajanjem ne uspejo skleniti skupnega sporazuma.

4.6. Avtorskopравни nadzor s strani sodišč

Kar se tiče sodnega nadzora ZKUASP v 12. členu v primeru sporov, ki bi nastali v zvezi z organizacijo in delovanjem KO, določa pristojnost sodišča splošne pristojnosti ter uporabo pravil pravnega postopka v gospodarskih sporih.⁶⁰ Stvarno pristojno je torej okrožno sodišče. Razen kadar ZKUASP določa pristojnost upravnega sodišča ali sodišča, ki je po zakonu o sodiščih pristojno za odločanje v sporih intelektualne lastnine. Slednje je zopet okrožno sodišče.

ZKUASP ureja sledeče izjeme glede pristojnosti:

- zoper odločbo ali sklep o stroških Sveta ni dovoljena pritožba, možna pa je tožba v upravnem sporu, o kateri odloča upravno sodišče na svojem sedežu. (1. odst. 56. člena ZKUASP);
- zoper dokončno odločitev kolektivne organizacije je mogoča tožba, o kateri odloča sodišče, ki je po zakonu, ki ureja sodišča, pristojno za odločanje v sporih intelektualne lastnine. (3. odst. 67. člena ZKUASP);
- zoper odločbo ali sklep pristojnega organa ni dovoljena pritožba, možna pa je tožba v upravnem sporu, o kateri odloča upravno sodišče na svojem sedežu. (6. odst. 72. člena ZKUASP).

Sodišča imajo nadvse pomembno vlogo, saj oblikujejo sodno prakso in so prek tega zadnji branik dobrega in poštenega delovanja KO.

⁶⁰ V primeru gospodarskih sporov so skladno z 32. členom Zakona o pravnem postopku (ZPP) stvarno pristojna Okrožna sodišča.

4.7. Avtorskopravni nadzor s strani krovnih organizacij

KO se med seboj povezujejo v krovnih organizacijah⁶¹. Članstvo je s strani KO zaželeno zaradi olajšanega sodelovanja med članicami, sploh to pride do izraza pri razdeljevanju pobranih honorarjev in nadomestil. Vsaka KO namreč upravlja varovana dela na določenem teritoriju ter na podlagi sporazumov sklenjenih z drugimi KO prerazdeljuje sredstva tudi za avtorje z drugih teritorijev. Enotnost sporazumov med posameznimi članicami ter njihovo povezovanje nedvomno pripomore k enostavnejšemu in učinkovitejšemu prerazdeljevanju sredstev in je v interesu avtorjem, saj lahko ti na tak način prejmejo tudi honorarje, ki jim pripadajo na podlagi koriščenja njihovih avtorskih del izven njihovega matičnega ozemlja. Ni pa to edina prednost takega povezovanja. Pomemben aspekt je zagotovo deljenje znanja in izkušenj z namenom izboljšati delovanje vseh članic.

Za pričujočo študijo je pomembno dejstvo, da krovne organizacije opravljajo tudi svojevrstno nadzorstveno vlogo. Včlanitev v krovno organizacijo ter nadalje ohranitev članstva je namreč vezano na izpolnjevanje sorazmerno strogih pogojev glede poslovanja KO. Če kot primer vzamemo CISAC⁶², katere članice so tri slovenske KO: Zavod AIPA k.o., Združenje SAZAS k.o. in Društvo ZAMP k.o., lahko vidimo, da morajo članice izpolnjevati številne standarde poslovanja. Na uradni spletni strani CISAC so objavljeni javno dostopni pravni akti, ki določajo članska pravila. Ti so: Statut, Strokovna pravila (posebej za glasbene KO; za dramske, literarne in avdiovizualne KO ter za grafične, oblikovalske in fotografske KO)⁶³ ter Obvezujoče resolucije (posebej za glasbene KO; za dramske, literarne in avdiovizualne KO ter za grafične, oblikovalske in fotografske KO)⁶⁴. Članica mora recimo organizaciji CISAC izkazovati, da učinkovito zbira in razdeljuje honorarje upravičenim imetnikom pravic ter je zavezana k oddaji številnih vsakoletnih poročil o svojem poslovanju, pri čemer je najhujša sankcija nespoštovanja pravil organizacije trajna izključitev iz CISAC. Na tak način krovne organizacije nedvomno izvajajo nadzor nad delovanjem KO, tako v prehodnem priključitvenem obdobju⁶⁵ kot tudi kasneje, ko postanejo polnopravne članice.

4.8. Konkurenčnopravni nadzor

Prav konkurenčnopravni nadzor je odigral ključno vlogo pri oblikovanju pravil glede delovanja KO. Pred sprejemom Direktive o KO je bilo delovanje KO v DČ podvrženo nadzoru predvsem na temelju evropskih in nacionalnih pravil glede konkurence, ob upoštevanju tega, ali so domnevne protikonkurenčne aktivnosti vplivale na Notranji trg. Večina teh pravil, ki so se skozi

⁶¹ Krovne organizacije so recimo: SCAPR - Societies' Council for the Collective Management of Performers' Rights; AEPO-ARTIS Association of European Performers' Organisations; FERA - Federation of European film directors; SAA - Society of Audiovisual Authors; CISAC - International Confederation of Societies of Authors and Composers; AGICOA Alliance; BIEM - Bureau International des Sociétés Gérant les Droits d'Enregistrement et de Reproduction Mécanique; EVA – European Visual Artists, GESAC (European Grouping of Societies of Authors and Composers)

⁶² Confédération Internationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs – Mednarodna konfederacija združenj avtorjev in skladateljev

⁶³ Professional Rules for Musical Societies; Professional Rules for Dramatic, Literary and Audiovisual Societies; Professional Rules for Graphic, Plastic and Photographic Arts Societies

⁶⁴ Binding Resolutions for Musical Societies; Binding Resolutions for Dramatic, Literary and Audiovisual Societies; Binding Resolutions for Graphic, Plastic and Photographic Arts Societies

⁶⁵ Preden postanejo redne članice morajo KO uspešno prestati najmanj 24-mesečno obdobje probacije t.i. začasnega članstva – 18. člen Statuta

daljšo obdobje oblikovala v sodni praksi Evropske Komisije in Sodišča, je bilo kasneje uzakonjenih kot temeljna načela Direktive o KO.⁶⁶

Konkurenčnopравни nadzor je na nacionalnem nivoju urejen v *Zakonu o preprečevanju omejevanja konkurence* (Uradni list RS, št. 36/08, 40/09, 26/11, 87/11, 57/12, 39/13 – odl. US, 63/13 – ZS-K, 33/14, 76/15 in 23/17, nadalje **ZPOmK-1**). Ta zakon ureja omejevalna ravnanja, koncentracije podjetij, neloyalno konkurenco, oblastna omejevanja konkurence in ukrepe za preprečitev omejevalnih ravnanj in koncentracij, ki bistveno omejujejo učinkovito konkurenco. Vse to se nanaša na podjetja na splošno, pri čemer v skladu z definicijo podjetja, mednja sodijo tudi KO.

Podjetje je namreč v ZPOmK-1 definirano kot subjekt, ki opravlja gospodarsko dejavnost, ne glede na njegovo pravnoorganizacijsko obliko in lastninsko pripadnost. Dejstvo, da so KO neprofitni subjekti, ne spreminja tega, da opravljajo gospodarsko dejavnost, to je ugotovilo tudi Vrhovno sodišče RS, ki v sodbi opr. št. G 24/2011 z dne 27. 1. 2014, navaja, da kolektivna organizacija, kot subjekt, ki mu je zaupano upravljanje avtorskih pravic, sodeluje v trgovinski menjavi med imetniki avtorskih pravic na eni strani in uporabniki avtorskih del na drugi strani ter se tako ukvarja z gospodarsko dejavnostjo. Tudi sodišče EU kolektivne organizacije obravnava kot tržno usmerjena podjetja, podrejena nacionalni in evropski konkurenčni zakonodaji.⁶⁷

KO imajo nedvomno monopolni položaj za tisto področje avtorskih pravic, katero jim je na podlagi dovoljenja poverjeno v upravljanje. Monopol jim, čeprav ga izrecno ne omenja, podeljuje zakon. Monopol kot tak ni prepovedan. V nekaterih dejavnostih je pravzaprav neizogiben. Zakon pa prepoveduje njegovo zlorabo, za katero gre zlasti v sledečih primerih:

- posredno ali neposredno določanje nepoštenih prodajnih ali nakupnih cen ali drugih nepoštenih poslovnih pogojev;
- omejevanje proizvodnje, trgov, tehničnega napredka v škodo potrošnikov;
- uporaba neenakih pogojev za primerljive posle z drugimi sopogodbniki, če je s tem sopogodbnik postavljen v konkurenčno slabši položaj;
- zahteva, da se za sklepanje pogodb sprejmejo dodatne obveznosti, ki po svoji naravi ali glede na trgovinske običaje niso povezane s predmetom teh pogodb.⁶⁸

Nad izvajanjem ZPOmK-1 ter 101. (protimonopolna politika) in 102. (zloraba prevladujočega položaja) člena Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU) bdi **Javna agencija Republike Slovenije za varstvo konkurence (nadalje Agencija)**. Agencija spremlja in analizira razmere na trgu, če so pomembne za razvijanje učinkovite konkurence, vodi postopke in izdaja odločbe v skladu z zakonom ter daje državnemu zboru in vladi mnenja o splošnih vprašanjih iz svoje pristojnosti. Nadalje Agencija prek senata, ki ga imenuje svet, vodi tudi prekrškovne postopke, v primerih, kadar oceni, da je prišlo do kršitve.⁶⁹

⁶⁶ Guibault, Lucie, van Gompel, Stef, *Collective Management in the European Union*, *Collective management of Copyright and Related Rights*, Gervais, Daniel, stran 146

⁶⁷ Na primer: sodba v združenih zadevah C-92/92 and C-326/92, *Phil Collins v Imtrat Handelsgesellschaft mbH and Patricia Im- und Export Verwaltungsgesellschaft mbH and Leif Emanuel Kraul v EMI Electrola GmbH*, z dne 20. 10. 1993, odstavek 20; sodba v zadevi COMP/C2/38.014 - *IFPI Simulcasting* z dne 8. 10. 2002, odstavek 59; sodba v združenih zadevah 55/80 and 57/80, *Musik-Vertrieb membran GmbH and K-tel International v GEMA - Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte*, z dne 20 January 1981, odstavek 12

⁶⁸ 4. odstavek 9. člena ZPOmK-1 ki navaja primere zlorabe prevladujočega položaja.

⁶⁹ 12. člen ZPOmK-1

V primeru zlorabe prevladujočega položaja je mogoče poleg postopka pred Agencijo, sprožiti tudi upravni postopek pred Evropsko komisijo. Ta lahko v skladu z določbami *Uredbe Sveta (ES) št. 1/2003 z dne 16. 12. 2002 o izvajanju pravil konkurence iz členov 81 in 82*⁷⁰ Pogodbe (nadalje Uredba št. 1/2003) sproži preiskavo, nato pa sprejme odločitev o tem, ali je neko podjetje zlorabilo svoj prevladujoči položaj ter v nujnih primerih odredi tudi začasne ukrepe, sprejme odločbo o kršitvi (v okviru slednje podjetjem naloži ukrepe za odpravo kršitve) ali odločbo o zavezah, s katerimi se podjetja zavežejo upoštevati določene zahteve Komisije.

Postopek pred Agencijo in pred Komisijo pa ne more potekati sočasno. V skladu z Uredbo št. 1/2003, Komisija, kadar začne postopek za izdajo odločbe, razbremeni pristojne organe v DČ za varstvo konkurence, uporabe 102. člena PDEU. Če je nacionalni organ že pričel obravnavo primera, se mora Komisija s tem organom posvetovati, preden začne postopek.⁷¹

Uredba je omogočila, da se konkurenčna pravila, ki jih je prej izvajala Evropska komisija, izvajajo na decentralizirani osnovi, in sicer prek organov v državah EU. To krepi vlogo nacionalnih organov in sodišč, hkrati pa Komisiji omogoča, da se osredotoča na obvladovanje najresnejših kršitev konkurenčnih pravil, ki imajo čezmejne razsežnosti.⁷²

4.9. Primerjava avtorskoprnega in konkurenčnoprnega nadzora

Če preletimo avtorskoprn nadzor, ki ga ureja ZKUASP, je najprej ugotoviti, da je skladen z določili Direktive o KO. Nadalje pa, da gre za temeljit sistem nadzora, ki poteka na več nivojih, tako znotraj same KO, kot tudi s strani organov zunaj KO. Zdi se, da gre za korektno zastavljen sistem, katerega cilj je očitno čim bolj transparentno in učinkovito delovanje KO, kar naj bi se doseglo prek urejene dokumentacije, večkratnega preverjanja le-te (tako s strani notranjih organov in članov kot s strani zunanjih organov) ter vzpostavljanja sledljivosti tokov sredstev, ki se stekajo v KO in nato razdeljujejo naprej.

Gre za sistem, ki je bil uveden v letu 2016, zato bo na oceno učinkovitosti, opravljeno na ravni EU, potrebno še nekaj časa počakati. Komisijo 40. člen Direktive o KO zavezuje do 10. aprila 2021 oceniti uporabo direktive ter Evropskemu Parlamentu in Svetu predložiti poročilo o uporabi te direktive, v kateri mora med drugim podati tudi oceno o vplivu direktive na delovanje organizacij za kolektivno upravljanje.

Cilj zgornjega podrobnega opisa avtorskoprnega nadzora je v izpostavitvi njegovega pomena za dobro delovanje KO. Nadzor je namreč tisti ključni korektiv monopolnemu položaju KO. To izhaja tudi iz sklepa Ustavnega sodišča RS, opr. št. U-I-149/98 z dne 28. 6. 2001, v katerem je navedeno, da je država, ki uzakoni monopolni položaj KO, dolžna hkrati na enaki ravni poskrbeti za nadzor nad njihovim delom.⁷³ Zakonodaja predstavlja temelj, na podlagi katerega je potrebno nadzor dobro in kvalitetno izvajati.

Glede konkurenčnoprnega nadzora je ugotoviti, da gre za nadzor z nekaj več tradicije, ne nazadnje so se pravila glede kolektivnega upravljanja oblikovala prav prek apliciranja konkurenčnoprnih pravil na področje delovanja KO. Konkurenčnoprn nadzor je tako na nek način predhodnik avtorskoprnega nadzora.

⁷⁰ V PDEU gre za 101. (protimonopolna politika) in 102. (zloraba prevladujočega položaja) člen. Uredba, ki navaja 81. in 82. člen Pogodbe, je bila sprejeta še v času pred uveljavitvijo Pogodbe o delovanju EU.

⁷¹ 6. odstavek 11. člena Uredbe Sveta (ES) št. 1/2003

⁷² Izvajanje pravil EU o konkurenci: uporaba členov 101 in 102 PDEU, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A126092>

⁷³ Sklep Ustavnega sodišča RS, opr. št. U-I-149/98 z dne 28. 6. 2001, odstavek 42

Eden in drugi nadzor opravljata svojo vlogo, pri čemer se je po mojem mnenju smiselno v prvi vrsti posluževati predvsem avtorskoprnega nadzora. Slednji je namreč oblikovan prav za področje kolektivnega upravljanja in naj bi mu bil prav zaradi tega »pisan na kožo«. Pri obeh področjih gre tudi za različne sistemske koncepte: socialna, kulturna in razvojna funkcija avtorskih pravic daje legitimiteto, da avtorji dosežejo za svoja dela čim višje cene; tržna, konkurenčna in potrošniška funkcija protimonopolnih ukrepov pa je ravno obratna, zbijanje cen.⁷⁴ Seveda pa ob tem ni povsem opustiti konkurenčnoprnega nadzora, nenazadnje morajo sodišča, kadar razsojajo v avtorskoprnih zadevah upoštevati vso relevantno veljavno zakonodajo RS in EU.

Želela bi izpostaviti tudi to, da čeprav bi bilo najbrž v določenih primerih smiselno opraviti obe vrsti nadzora, pa naj bo podvajanje nadzora izjema in ne pravilo.⁷⁵

⁷⁴ Trampuž, Miha, Kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic, stran 155

⁷⁵ Tudi Trampuž v Kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic, stran 156, je mnenja, da je treba vsaj pri tistih vprašanjih, pri katerih se pristojnosti obeh področij prekrivajo, dati dejansko prednost pri odločanju avtorskoprnih institucij.

5. Konkurenca in kolektivne organizacije, možnosti, prednosti in slabosti

5.1. KO in konkurenca

Sodobno tržno gospodarstvo temelji na konkurenci. Konkurenca je dogma sodobnega časa, kljub temu pa morda ne predstavlja vedno najbolj optimalne rešitve. Smisel konkurence je vzpostavitev za končnega potrošnika čim ugodnejše cene ponujenega blaga ali storitev. Pogosto je zaslediti trditve, kakršne so naslednje: Konkurenca je najboljši način prerazdeljevanja resursov na svobodnem trgu. Svoboda izbire med alternativnimi ponudbami pozitivno vpliva na vse elemente posla: na kvaliteto, izvedbo, varnost in trajnost, in ne zgolj in samo na ceno.⁷⁶ Pa to res drži v vseh primerih? Je torej konkurenco kot idealen sistem moč aplicirati prav na vse tržne odnose v družbi? Ali je v določenih primerih potrebno razmišljati tudi o alternativah? Ima morda konkurenca tudi temno plat?

KO lahko zasedajo prevladujoč položaj na trgu vsaj v dveh pogledih: prvič, v razmerju do uporabnikov varovanih del, ki imajo na voljo zgolj enega legitimnega dobavitelja licenc in drugič, v razmerju do imetnikov pravic, ki nimajo na voljo alternativnega ponudnika infrastrukture za upravljanja pravic. Povrh tega pa KO lahko ravnajo omejevalno, v nasprotju s členom 101 PDEU, s tem ko s pomočjo recipročnih zastopniških dogovorov o uporabi svojih repertoarjev, krepijo svoj konkurenčni položaj na nacionalnem trgu.⁷⁷

KO predstavljajo vmesni člen med imetniki pravic na eni in uporabniki pravic na drugi strani. Tudi zaradi navedenega večplastnega odnosa, je konkurenca ter urejanje prevladujočega položaja glede KO relevantno v sledečih odnosih:

- med imetniki pravic;
- med KO in imetniki pravic;
- med KO in uporabniki;
- med samimi KO.

Namen predmetne analize je predvsem opredelitev do konkurenčnosti med samimi KO za iste vrste avtorskih del in za iste pravice. Zaradi prepletenosti vseh navedenih odnosov med seboj, pa zavoljo bolj celostne obravnave KO, v analizo vključujem vse zgoraj navedene kategorije razmerij.

5.2. Konkurenca med imetniki pravic in v odnosu KO do njih

Avtorji in imetniki pravic so sicer združeni v KO in imajo kot taki nedvomno skupne interese. Med te sodi doseganje čim boljše pogajalske pozicije v razmerju do uporabnikov. Hkrati pa si imetniki pravic medsebojno konkurirajo. Vsak je namreč zainteresiran, da bi bila njegova dela kar se da eksploitable oziroma zanimiva za ciljno publiko, to pa gre vedno tudi na rovaš drugih imetnikov pravic.

Z vidika odnosov med samimi imetniki je ključnega pomena, na kakšen način je urejen njihov položaj v razmerju do KO in znotraj KO. Morebitne razlike med njihovim položajem morajo biti utemeljene na objektivno preverljivih in pravičnih kriterijih in hkrati ne smejo biti rezultat arbitrarnih odločitev peščice, ki je monopolizirala vse vzvode sprejemanja odločitev. Le tako se

⁷⁶ Stucke, Maurice E., *Is competition always good?* stran 165

⁷⁷ Guibault, Lucie, van Gompel, Stef, *Collective Management in the European Union, Collective management of Copyright and Related Rights*, Gervais, Daniel, stran 146

lahko zagotovi, da ne bo prihajalo do zlorabe monopola s strani KO v odnosu do imetnikov pravic.

KO s svojim monopolnim položajem ne smejo postati sredstvo povečevanja razlik med komercialno bolj in manj uspešnimi imetniki pravic, temveč morajo ravno obratno - omogočati imetnikom pravic čim bolj enako obravnavo v sorazmerju z njihovimi deleži v realizirani tržni uporabi. Tako morajo recimo KO sredstva deliti na podlagi transparentnih, objektivno določenih pravil, v nasprotnem primeru gre za izkrivljanje konkurence med avtorji in zlorabo prevladujočega položaja na trgu.⁷⁸

V primerih prostovoljnega kolektivnega upravljanja ima imetnik pravic pravico izbire med vsaj dvema možnima načinoma upravljanja svojih pravic, medtem ko je v primeru obveznega kolektivnega upravljanja (ob predpogoju obstoja KO, ki upravlja določene vrste pravic⁷⁹), odločitev glede upravljanja namesto njega sprejel zakonodajalec. Imetnikove pravice v obsegu dovoljenja upravlja točno določena KO. To pa ne pomeni, da je imetnik povsem brezpraven. Svoje interese lahko zasleduje znotraj KO, kjer mu članstvo omogoča možnost vplivanja na delovanje KO.

Res je, da so med posameznimi člani KO tudi razlike. ZKUASP omogoča, da KO s statutom določi merila, na podlagi katerih se posameznim članom določi večje število glasov. Taka merila so: trajanje članstva, višina prejetih avtorskih honorarjev od te KO oziroma število avtorskih del. Obenem je postavljena omejitev, da ima lahko en član največ deset glasov, merila pa morajo biti sorazmerna in objavljena na spletni strani KO.

Kot eno od težav je na tem mestu izpostaviti tudi relativno neaktivnost imetnikov pravic. Ta je seveda v določeni meri zagotovo rezultat občutka nemoči v odnosu do KO, ki ima v rokah veliko vzvodov vplivanja na posameznega imetnika pravic. Zelo pomemben od teh je zagotovo nesimetričnost informacij. Kot navaja Lubarda: Pogosto avtorji ne znajo, ne zmorejo ali nimajo interesa, da bi naredili kaj več, kot se pritoževali.⁸⁰

5.3. Monopol KO v odnosu do uporabnikov varovanih del

Kolektivno upravljanje pa ne olajša izkoriščanja pravic zgolj za imetnike pravic. Kolektivno uveljavljanje pravic hkrati tudi uporabnikom avtorskih del bistveno olajša delo in zmanjšuje stroške, saj jim ni treba iskati posameznih avtorjev in se z vsakim individualno pogajati. Zato bodo raje segali po delih iz repertoarja kolektivnega zastopnika po vnaprej znani tarifi.⁸¹

Za to, da ne bi prihajalo do zlorabe monopolnega položaja **KO v razmerju do uporabnikov**, je poskrbljeno predvsem prek pravil, ki urejajo določanje tarife. KO sicer niso enoznačni pravni subjekti, njihova vloga se ne začne in konča zgolj in samo pri cenah, ki jih zaračunavajo za koriščenje del iz svojega repertoarja ter honorarjih, katere nato razdeljujejo imetnikom pravic, ki jih zastopajo. Kljub temu pa je potrebno priznati, da je za njihovo delovanje ključnega pomena prav tarifa za uporabo avtorskih del.

⁷⁸ To izhaja iz sodbe Vrhovnega sodišča RS, opr. št. G 24/2011 z dne 27. 1. 2014

⁷⁹ V RS namreč za vse vrste pravic, za katere je predpisano obvezno kolektivno upravljanje, ni ustanovljenih ustreznih KO. V takih primerih velja 75. člen ZKUASP, ki določa: *Pravice, ki se po tem zakonu upravljajo samo kolektivno, se lahko upravljajo individualno, dokler pristojni organ ne izda dovoljenja, za njihovo kolektivno upravljanje.*

⁸⁰ Tako Lubarda Maja, Ali obvezno kolektivno upravljanje avtorskih pravic omejuje avtorje, Pravna praksa, 2. 7. 2009, št. 26, stran 9.

⁸¹ Trampuž/Oman/Zupančič; Komentar ZASP, stran 350

Potencialne zlorabe monopolnega položaja KO je glede odnosa do uporabnikov KO moč očitati predvsem v povezavi z višino postavk v tarifah za uporabo varovanih del. O zlorabi lahko govorimo, kadar bi bila tarifa pretirano visoka glede na dejansko vrednost repertoarja, ki ga KO ponuja v uporabo uporabnikom varovanih del, ali kadar bi temeljila na neenaki obravnavi posameznih uporabnikov varovanih del.

V odločitvi IFPI Simulcasting⁸² je Evropska Komisija strankam odredila, naj povečajo transparentnost glede zaračunanih zneskov, tako da tarifo ločijo na dva dela: tistega, ki pokriva uporabo pravic in tistega, ki pokriva stroške upravljanja. Taka transparentnost, naj bi po mnenju Komisije, uporabnikom omogočala prepoznati najbolj učinkovito KO ter za upravljanje pooblastiti KO, ki licence zagotavlja po najnižji ceni.⁸³

Opozorila bi še na en vidik obravnave monopolnega položaja KO. Namen avtorskega prava je, kot se pogosto poudarja, v prvi vrsti varovanje avtorjev in imetnikov pravic ter okrepiti njihov položaj napram uporabnikom, vključno s pridobivanjem čim bolj ugodnih (visokih) honorarjev.⁸⁴ Uporabniki namreč v današnjem internetiziranem svetu, ki omogoča množično konsumpcijo avtorskih del, predstavljajo močnejšo stran. Iz tega bi lahko zaključili, da je KO, ki si prizadevajo vzpostaviti za imetnike pravic čim ugodnejše tarife, težko očitati zlorabo monopolnega položaja.

V ureditvi, kakršno je prinesel ZKUASP, se o višini tarife pogajajo dokaj enakovredni akterji: na eni strani KO, ki se kot zastopnik interesov imetnikov pravic borijo za čim višje tarife in na drugi strani reprezentativna združenja uporabnikov, ki želijo za uporabo varovanih del plačati čim manjše zneske. To vsaj na načelni ravni izključuje možnost zlorabe monopolnega položaja. Na podlagi uspešnih pogajanj lahko dosežejo za obe strani sprejemljivo tarifo. V kolikor pogajanja niso uspešna pa tarifo z odločbo nadomesti neodvisen organ – Svet za avtorsko pravo.

Tako oblikovana tarifa je nato del Skupnega sporazuma, ki z objavo v Uradnem listu postane zavezujoč pravni akt za vse uporabnike varovanih vsebin, ki jih pokriva določena KO. Uporabniki so strokovno bolj ali manj usposobljene osebe, katerih cilj je zagotovo optimizacija lastnega delovanja. Monopolni položaj ene KO zanje pomeni, da morajo svoje delo in čas vložiti zgolj v sklenitev pogodbe z eno samo KO, s čemer si zagotovijo en sam, obsežen repertoar te KO.

Prednost kolektivnega in monopolnega upravljanja je tudi enostavna identifikacija imetnikov pravic ter s tem izključitev rizika vstopanja v pogajanja z napačnimi osebami.⁸⁵

5.4. Svojestvena narava avtorskega prava in monopol

Avtorsko pravo ima znotraj gospodarskega prava specifičen položaj. Objekti trgovanja na tem področju imajo namreč svojestveno naravo. Sicer lahko tudi tu govorimo o blagu in storitvah, ki so podvrženi zakonitostim trga, pa vendar zaradi poudarjene duhovne biti, avtorskih del ne gre metati v povsem isti koš kot dobrine, ki jim takega poudarka ne gre pripisati.

⁸² Odločitev Evropske Komisije št. COMP/C2/38.014 – IFPI Simulcasting z dne 8. 10. 2002

⁸³ Guibault, Lucie, van Gompel, Stef, Collective Management in the European Union, Collective management of Copyright and Related Rights, Gervais, Daniel, stran 153

⁸⁴ Gl. 11. uvodno izjavo Direktive 2001/29/ES Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi (nadalje InfoSoc direktiva): Strog, dejanski sistem varstva avtorske in sorodnih pravic je eden glavnih načinov za zagotavljanje, da evropska kulturna ustvarjalnost in proizvodnja prejmeta nujna sredstva, ter za varovanje neodvisnosti in dostojanstva umetniških ustvarjalcev in izvajalcev.

⁸⁵ Riccio, Giovanni Maria, Codiglione, Giorgio Giannone, Copyright Collecting societies, Stran 293

Tu je morda smiselno omeniti v kontinentalnem pravnem prostoru prevladujočo utemeljitev avtorske pravice, ki avtorju pripisuje »naravno pravico« do uživanja maksimalnih koristi, ki izvirajo iz njegove stvaritve, saj je ta odraz njegovih osebnostnih hotenj.⁸⁶ Če naj avtorji ali izvajalci nadaljujejo z ustvarjalnim in umetniškim delom, morajo za uporabo svojega dela prejeti primerno nagrado, prav tako pa tudi producenti, da lahko to delo financirajo.⁸⁷ Iz vsega navedenega sledi, da sta narava in namen avtorskega prava na neki točki povsem nasprotna z naravo in namenom konkurenčnega prava. Medtem ko prvi zahteva primerno nagrajevanje avtorjev, ga drugi želi čimbolj klestiti tako, da bi uporabniki plačevali čim manj.

Strinjam se z navedbami Alda Milohnića, da moderna avtorskoppravna zakonodaja ni nastala iz morebitnega romantičnega zanesenjaštva, temveč iz trdne materialne podlage, ki so jo ustvarili izum tiskarskega stroja in njegova industrijska raba, potreba po odpravi sistema privilegijev in razbitju cehovskih monopolov, vzpon kapitalističnega načina produkcije in širitev liberalnega koncepta privatne lastnine na področju »kreativne« produkcije.⁸⁸ Hkrati pa menim, da eno ne izključuje drugega. Pravo ima pač vedno, na koncu koncev praktičen namen, ki se utemeljuje prek teoretičnih izpeljav. Silno zanimive teorije nastanka in obstoja avtorskega prava presegajo domet predmetne analize, niso pa zanjo brez pomena, saj je s stališča pravne obravnave monopola KO, še kako relevanten prav ta specialen položaj, ki ga imajo avtorska dela.

Nadalje se strinjam tudi s prigovori, ki oporekajo komodifikaciji in komercializaciji kulture ter spreminjanju kulturnih dobrin v tržno blago, in nadalje ugotavljajo, da ekonomska uspešnost kot glavni kriterij kulturno in kreativno industrijo čedalje bolj spreminja v industrijo zabave.⁸⁹ A to je očitno neizogibno. Formula »iger in kruha« je očitno večno aktualna. Čeprav so KO rezultat tržno usmerjenega gospodarstva, pa menim, da bi se jih moralo uporabiti za doseg tudi bolj idealističnih ciljev, s povsem praktičnim odrazom v dejanskem izboljšanju položaja deficitarnih področij ustvarjanja.

Vedno večja prevlada industrije zabave govori v prid obstoju močnih monopolnih KO. Te naj predstavljajo enega od branikov kulture, tako da prek poštenega prerazdeljevanja sredstev omogočajo obstoj in blaginjo najšibkejšim med imetniki pravic. Ne strinjam se z navedbami direktorice URSIL v prispevku v sklopu posveta *Delovanje KO, ki upravljajo z avtorskimi pravicami*, v letu 2015, ki KO jemlje vlogo korigiranja tržnega obnašanja in zagotavljanja »pravičnosti« in »socialne eksistence subjektom«, ki delujejo na področju umetnosti in kulture.⁹⁰ Že dejstvo, da Direktiva o KO omenja odbitke za socialne, kulturne in izobraževalne namene, ki so v ZKUASP izraženi prek vpeljave namenskih skladov,⁹¹ priča o nasprotnem.

Pritrjujem temu, da je avtorsko pravo, ne glede na vse in pod črto, »pravo denarja«, ki zagotavlja več ali manj uspešno in bolj ali manj pravično alokacijo denarja za rezultate ustvarjalnosti, kot jo določa trg.⁹² Vendar ni samo in zgolj to. Po mojem mnenju se prava ne sme obravnavati tako

⁸⁶ Bogataj Jančič, Maja, *Avtorsko pravo v digitalni dobi*, stran 42

⁸⁷ Gl. 10. uvodno izjavo InfoSoc direktive.

⁸⁸ Milohnić, Aldo, *Umetnost v času vladavine prava in kapitala*, stran 156

⁸⁹ Tako Aldo Milohnić, *Umetnost v času vladavine prava in kapitala*, stran 154

⁹⁰ Stanković Juričić, Vesna, *Vloga države na področju avtorsko pravnega sistema*, s poudarkom na sistemu kolektivnega upravljanja, 17. 3. 2015

⁹¹ 3. odstavek 33. člena ZKUASP: Skladi so ločena namenska sredstva, oblikovana za namen spodbujanja kulturnoumetniškega ustvarjanja in razširjanja novih avtorskih del na področjih, pomembnih za ohranjanje kulturne raznolikosti, pri čemer morajo sredstva prejeti pe neuveljavljeni avtorji s stalnim prebivališčem v RS, ali za socialne ali izobraževalne namene avtorjev s stalnim prebivališčem v RS.

⁹² Stanković Juričić, Vesna, *Vloga države na področju avtorsko pravnega sistema*, s poudarkom na sistemu kolektivnega upravljanja, 17. 3. 2015

enostransko ter mu odrekati širšo družbeno vlogo, ki jo igra. Pravo ima vedno tudi socialno komponento, kolikšno težo se ji bo pripisalo, pa je bolj kot ne vprašanje volje in pripravljenosti zakonodajalca in vseh, ki pravo uporabljamo. Nenazadnje so pravila tu za ljudi in ne obratno. Avtorsko pravo pa naj bi varovalo ustvarjalce, avtorje in imetnike pravic. Oblikujmo in uporabljajmo ga torej v njihovo dobrobit in blaginjo.

Gre za opozicijo med solidarnostjo in učinkovitostjo. Na eni strani je potreba po varstvu najšibkejših deležnikov, ki niso tako sposobni javnega priobčevanja svojih del in na drugi strani potreba ponuditi bolj donosne in ekonomsko učinkovite storitve.⁹³

Menim, da bo socialna vloga KO najlažje izvedljiva, če bo na trgu (za isto kategorijo varovanih del in isto vrsto pravic) prisotna ena sama močna KO ter bo hkrati predpisano obvezno članstvo - torej sistem, kakršnega poznamo trenutno. Na ta način posamezni imetniki pravic ne bodo mogli podleči morebitnim pritiskom močnih uporabnikov. Obenem bo lahko velika KO tudi najlažje smotrno upravljala z namenskimi skladi. Poleg tega bo delovanje KO precej oteženo, če se bo iz KO umaknilo tista najbolj komercialno uspešna varovana dela. Prav močni imetniki pravic so tisti, ki najlažje sprejemajo odločitve glede zanje najbolj rentabilne možnosti, saj imajo sredstva, ki jim to omogočajo. Najlažje se torej odločijo za individualno upravljanje (kadar jim zakonodaja to dopušča), ali pa tudi za prenos svojih varovanih del konkurenčnemu ponudniku upravljanja. Po drugi strani je finančno šibkemu imetniku pravic tako sprejemanje odločitev lahko v veliko breme in terja z njegove strani pretirano velik angažma.

5.5. Svoboda neodločitve

Zagovorniki konkurence pogosto izhajajo iz stališča, da znajo udeleženci na trgu najbolje presoditi, kaj služi njihovim interesom in na ta način tudi ravnajo. Ob predpostavki, da se posamezniki z motivom maksimiziranja lastnih koristi vedno odločajo optimalno, naj bi prišli do zaključka, da družba kot celota (ki je zgolj vsota posameznikov), potemtakem na ta način doseže maksimalno stanje blaginje.⁹⁴ Tak pogled je izjemno poenostavljen in po mojem mnenju tudi napačen. Povsem namreč zanemarja dejstvo, da ljudje ne sprejemamo odločitev zgolj na podlagi racionalne presoje dejstev in da ne ravnamo vedno optimalno. Ter nadalje tudi, da so med družbo, v kateri ni velikih odstopanj med najbolje in najslabše stoječim posameznikom ter družbo, v kateri so taka odstopanja izrazito velika (pa čeprav je seštevek dosežene koristi v eni in drugi enak), bistvene razlike. Sama si želim, v duhu deklarirane pravne in socialne države,⁹⁵ soustvarjati predvsem prvo različico družbe.

Konkurenca - ta paradigma in dogma današnjega časa, ni vedno najbolj idealna rešitev. Za končnega potrošnika (pa najsi gre za imetnika pravic ali za uporabnika) se konkurenca na koncu koncev vedno izrazi tudi v obliki časa, ki ga mora nameniti sprejemanju odločitev. Konstantna čuječnost, spremljanje sprememb na trgu ter nenehno izbiranje in odločanje med različnimi ponudniki zna biti za končnega potrošnika tudi pretirano obremenjujoče. Cena takega sprejemanja odločitev je zanj morda previsoka, saj je odločanje lahko zelo zamudno. Sama menim, da je ta cena velikokrat previsoka. Postavila bom, danes (v svetu svobodne izbire) zagotovo zelo nepopularno trditev, da bi potrošnik velikokrat potreboval pravico, da se nekdo odloči namesto njega. Oziroma, če trditev zastavim nekoliko drugače, pravica do svobodne

⁹³ Riccio, Giovanni Maria, Codiglione, Giorgio Giannone, Copyright Collecting Societies, Monopolistic Positions and Competition in the EU Single Market, stran 299

⁹⁴ Stucke, Maurice E., Is competition always good?, stran 173 - Iz članka povzeto besedilo ne izraža stališča avtorja članka.

⁹⁵ 2. člen Ustave RS.

odločitve bi morala vsebovati tudi pravico, da se ne odloča, ne da bi pasivnost obenem s seboj prinesla tudi neuporabo ali nekoriščenje določenih dobrin. Zagotovo je veliko situacij, ko bi potrošnik želel uporabljati določeno dobrino ali storitev, hkrati pa v možnosti izbire vidi predvsem nepotrebno obremenitev in ne tako opevane svobode odločanja.

Torej, če želi uporabljati določeno storitev, bi moral imeti možnost, da odločitve namesto njega sprejme neka druga, strokovno podkrovana entiteta, ki deluje v korist družbe kot celote. Taka entiteta je, oziroma bi vsaj morala biti, država. Tu zopet naletimo na dilemo državni intervencionizem ali liberalizem. Zopet naj izpostavim, da je vprašanje monopola/konkurence v veliki meri ideološke narave. Sama v monopolu ne vidim težave, seveda pod pogojem, da je monopol ustrezno reguliran in ne prihaja do njegove zlorabe.

Tudi pri ideji vse na enem mestu (one-stop-shop) licenc, gre pravzaprav za svojevrsten izraz zgoraj navedenega.

5.6. Splošno o konkurenci med KO

Monopol na trgu sam po sebi ni prepovedan, prepovedano je ravnanje takega monopolnega podjetja, ki omejuje konkurenco.⁹⁶ Monopola kot takega ne prepoveduje nobena mednarodna pogodba, ne pravo EU, naša zakonodaja pa ga v določenih situacijah, kot lahko vidimo tudi na primeru obveznega kolektivnega upravljanja, celo predpisuje.

V teoriji in praksi se pojavljajo pomisleki glede optimalnosti sistema kogentnega ali *de iure* monopola, sama menim, da so pripombe na ta račun v veliki meri ideološke narave. Nekoliko tudi dvomim, da je njihov namen vzpostaviti transparenten in dobro delujoč sistem upravljanja pravic.

V avtorskem pravu velja načelo teritorialnosti. To izhaja iz 5. člena Bernske konvencije ter je bilo potrjeno kot eno temeljnih načel avtorskega prava EU tudi s strani Sodišča EU.⁹⁷ Pomeni, da ima vsaka od DČ na svojem teritoriju avtorskopravno varstvo vzpostavljeno na nacionalnem nivoju. Avtorske in sorodne pravice se torej pripoznava v vsaki DČ posebej. To pomeni tudi, da se nabor izjem in omejitev avtorske in sorodnih pravic, za katere ni potrebna privolitev imetnika pravice, razlikuje od države do države.⁹⁸ Pojavljajo se ideje o preseganju tega načela in o oblikovanju enotnega EU avtorskega prava, navkljub različnim poskusom v tej smeri, načelo teritorialnosti v odnosu med DČ zaenkrat ostaja.

Odras načela teritorialnosti je tudi obstoj nacionalnih KO, torej KO, ki se ukvarjajo z upravljanjem varovanih del na določenem teritoriju. Kot je obrazloženo v III. poglavju analize, gre v številnih primerih za monopolne KO, ki obvladujejo posamezne teritorije.

Med seboj KO tradicionalno sodelujejo na podlagi **običajnih vzajemnih zastopniških sporazumov**, po katerih vsaka KO izda dovoljenje za svoj repertoar in vse tuje repertoarje (za katere ima sklenjene zastopniške sporazume), vendar le za svoje ozemlje. Gre za t.i. **multirepertoarne in monoteritorialne licence**. To je bilo pogojeno predvsem z možnostjo nadzora nad uporabo varovanih vsebin, katero najlažje izvaja KO na svojem domačem ozemlju.

⁹⁶ Trstenjak, Verica, Brkan, Maja, Pravo EU, Ustavno, procesno in gospodarsko pravo EU, stran 610, odstavek 1131

⁹⁷ Recimo v sodbi Sodišča C-192/04 z dne 14. 7. 2005 - Lagardère 2005, Lagardère Active Broadcast proti Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) in Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL),

⁹⁸ Madiaga, Tambiama, EPRS/European Parliamentary Research Service, EU copyright reform: Revisiting the principle of territoriality

Digitalne tehnologije in internet pa naj bi omogočale nadzor na daljavo. S tem je deloma odpadel razlog za prvotno razlikovanje in je nastala tudi nova kategorija licenc, ki so poleg **multirepertoarnih** postale tudi **multiteritorialne**. Take licence je urejal sporazum IFPI Simulcasting, ki je omogočil uporabniku oziroma RTV organizaciji, da se lahko obrne na katerikoli KO (podpisnico sporazuma) v katerikoli državi in pri njej pridobi licenco za repertoar in za države vseh drugih KO – podpisnic sporazuma.⁹⁹

Večina svetovnih KO deluje v okviru konfederacije CISAC, ki ima sedež v Franciji in združuje 239 KO iz 122 držav.¹⁰⁰ KO, ki so članice CISAC-a, imajo z vsako izmed članic sklenjene dvostranske sporazume o vzajemnem zastopanju.¹⁰¹

Komisija EU je presojala ustreznost takih sporazumov in v **odločbi COMP/C2/38.698 - CISAC z dne 16. 7. 2008** odločila, da so nekatere določbe vzajemnih sporazumov, ki temeljijo na vzorčni pogodbi CISAC-a, protikonkurenčne. Odločba ne nasprotuje obstoju sporazumov o vzajemnem zastopanju kot takim, ampak nekaterim klavzulam v teh sporazumih in usklajenemu ravnanju med KO. Gre za sledeči klavzuli:

- **klavzula o članstvu** – šlo je za klavzulo vzorčne pogodbe CISAC, ki je določala, da nobena od obeh KO ni mogla brez privolitve druge sprejeti za člana avtorja, ki je bil bodisi že član druge KO bodisi državljan ozemlja, na katerem je delovala druga KO. Taka klavzula o članstvu omejuje možnost avtorja, da postane član KO po svoji izbiri ali da je hkrati član različnih KO iz EGP za upravljanje njegovih pravic na različnih ozemljih EGP
- **klavzula o izključnosti** – KO pooblasti drugo KO, da na ozemlju te druge KO izdaja dovoljenja za njen repertoar in ga upravlja, in sicer na izključni osnovi. Klavzula preprečuje, da bi posamezna KO izdajala dovoljenja za lasten repertoar na drugih ozemljih in da bi omogočila drugi KO zastopanje istega repertoarja na ozemlju domače KO. Posledično si KO vzajemno zagotovijo monopol na domačem trgu za izdajanje dovoljenj komercialnim uporabnikom, kot so radiodifuzijske hiše (RTV organizacije) in ponudniki spletnih storitev.

Glede **usklajenega ravnanja glede ozemeljske razmejitve** pa je Komisija ugotovila, da so KO s sporazumi o vzajemnem zastopanju omejevale pravico izdajanja dovoljenj za svoj repertoar na domačem ozemlje druge KO pogodbenice. Ter nadalje, da lokalna prisotnost ni potrebna za nadziranje uporabe dovoljenja za spletno, satelitsko in kabelsko oddajanje. Posledično KO tehnično lahko izdajajo večozemeljska dovoljenja, vendar pa enotna in sistematična ozemeljska razmejitev KO preprečuje, da bi komercialnim uporabnikom ponujale večrepertoarna in večozemeljska dovoljenja. Tako usklajeno ravnanje objektivno ni nujno za zagotavljanje, da KO druga drugi dodelijo vzajemna pooblastila.

Odločitev Komisije je imela za posledico to, da so imetniki pravic svoje spletne pravice za celotno Evropo prenesli na eno izmed KO po lastni izbiri, torej načeloma na eno od večjih KO. Rezultat odločbe je torej bila oslabitev in osiromašenje manjših KO in je dober pokazatelj tega, kaj sprostitev monopolnih položajev prinaša s seboj. Ne torej množice med seboj konkurenčnih subjektov upravljanja, med katerimi lahko imetniki pravic prosto izbirajo, temveč predvsem vzpostavitev oligopolnih vseevropskih KO, ki bodo pobrale tisti bolj rentabilen repertoar majhnih nacionalnih KO.

⁹⁹ Trampuž, Kolektivno upravljanje, stran 163-164

¹⁰⁰ CISAC: <https://www.cisac.org/Who-We-Are/Global-Reach>

¹⁰¹ Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, stran 141

Odločbo Komisije je v delu, v katerem je Komisija ugotovila obstoj usklajenega ravnanja KO glede ozemeljskih omejitev, Splošno sodišče EU s sodbo **EU T 442/08 z dne 12. 4. 2013**¹⁰² razveljavilo. Odločilo je, da ni dovolj močnih indicev, ki bi kazali na usklajeno ravnanje med KO, s katerim bi si te razdelile trge podeljevanja spletnih, satelitskih in kabelskih licenc. Nadalje je ugotovilo, da mora biti KO, ki podeli večozemeljske licence, zmožna samostojno izvajati nadzor na vseh ozemljih, ki jih licenca pokriva. Tudi spletne, satelitske in kabelske pravice je treba ob morebitnih kršitvah uveljavljati pred nacionalnimi sodišči v državi članici, kjer je do kršitve prišlo. Sodišče je poudarilo, da ni razloga, zakaj bi morale nacionalne KO pri nadzoru pomagati konkurenčnim KO, saj k temu niso pogodbeno zavezane. Zato je ugotovilo, da ozemeljske razmejitve tudi pri spletnih, satelitskih in kabelskih pravicah lahko izhajajo iz utemeljenih poslovnih odločitev posamezne KO, ne pa samo iz njihovega usklajenega ravnanja.¹⁰³

V **zadevi C-351/12**¹⁰⁴ (OSA) je Sodišče dne 27. 2. 2014 med drugim ugotovilo, da teritorialni monopol podeljen KO ni v nasprotju s svobodo zagotavljanja storitev v skladu s pravom EU. Gre sicer za omejitev svobode zagotavljanja storitev, saj uporabniku varovanih del ne omogoča možnosti izbire storitev druge KO iz druge države članice. Tako omejitev pa je mogoče utemeljiti samo, če ustreza nujnim razlogom v splošnem interesu, če je primerna za uresničitev svojega cilja, ki je v splošnem interesu in če ne prekoračuje okvirov, ki so potrebni za njegovo doseganje. Hkrati je Sodišče ugotovilo, da je varstvo pravic intelektualne lastnine tak nujni razlog.

Sodišče je nadalje ugotovilo, da je ureditev, s katero se za upravljanje avtorskih pravic na kategoriji varovanih del na ozemlju zadevne države članice podeljuje monopol KO, primerna za varstvo pravic intelektualne lastnine, ker lahko omogoča učinkovito upravljanje teh pravic in učinkovit nadzor nad njihovim spoštovanjem na tem ozemlju. Obenem ni razvidno, da bi obstajala druga metoda, s katero bi bilo mogoče doseči enako raven varstva pravic kot z metodo, ki temelji na ozemeljskem varstvu teh pravic in torej tudi njihovem ozemeljskem nadzoru, v okviru, v katerega spada zadevna ureditev.

Iz navedenega je razvidno, da tudi samo Sodišče EU priznava ustreznost ureditve, v kateri imajo KO monopol nad določenim teritorijem.

Namen Direktive o KO je, kot navaja Drobeževa, odpraviti monopol nacionalnih KO in spodbuditi njihovo medsebojno tekmovanje.¹⁰⁵ Ob tem se pridružujem njenemu mnenju, da direktiva na ta način ne bo spodbudila nastanka novih, ampak bo predvsem lahko ogrozila obstoj manjših nacionalnih KO, kakršne so tudi slovenske KO. Evropske smernice se tako ne nagibajo h krepitvi posameznih nacionalnih KO, temveč k združevanju upravljalških upravičenj v rokah nekaj največjih evropskih KO, kot so nemška GEMA, francoska SACEM in angleška Performing Rights Society (PRS). Rezultat poskusa vzpostavitve večje konkurenčnosti bo tako pravzaprav rezultiral v zmanjšanju števila KO, predvsem na račun najmanjših KO, repertoar katerih se bo prenesel večjim KO. Sklepati je namreč, da se bo v močne KO v večji meri prenesel bolj donosen del repertoarja, medtem ko bo komercialno manj zanimiv repertoar ostal ošibljenim nacionalnim KO.

¹⁰² Sodba Splošnega sodišča EU T 442/08 z dne 12. aprila 2013, International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC) proti Evropski komisiji.

¹⁰³ Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, stran 142

¹⁰⁴ Sodba Sodišča C-351/12 - OSA z dne 27. februarja 2014, OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním o.s. proti Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s. V zadevi je Sodišče sicer odločalo o tem, ali mora zdravilišče, ki svojim gostom prek sredstev v njihovih sobah prenaša varovana glasbena dela plačati ustrezno nadomestila za tako uporabo ter ugotovilo, da mora.

¹⁰⁵ Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic, stran 123

5.7. *Lex non intendit impossibile*¹⁰⁶ ali preprečitev kaosa

Ob vseh dosedaj obravnavanih pravnih in drugih argumentih se je treba soočiti še s praktično realnostjo in posledicami, ki bi jih imela uvedba konkurence med KO za iste kategorije del in pravic.

Kolektivno upravljanje se nanaša na masovno eksploatacijo avtorskih del in konkretno v Sloveniji na urejanje odnosov med stotisočimi avtorji oz. imetniki pravic ter desetstisočimi uporabniki. Če izhajamo iz primera glasbe, je s tem v zvezi treba sklepati pogodbe, spremljati uporabo varovanih vsebin ter o njej poročati, izstavljati račune in izterjevati plačila od tisoče radijskih in TV postaj, gostiln, frizerskih salonov, čakalnic, prireditvenih prostorov, koncertnih poslovalnic itd. V sedanji »monopolni« obliki ureditve to za vsakega od teh uporabnikov izvaja ena KO za avtorske in ena KO za sorodne pravice po sistemu VEM (Vse-na-Enem-Mestu). Ob tem je stopnja ozaveščenosti uporabnikov na splošno nizka, velikokrat tudi nasprotujejo temu, da bi plačevali dva računa KO (enega za avtorske in drugega za sorodne pravice), pogosto se sklicujejo celo na to, da že tako ali tako plačujejo RTV prispevek javni radioteleviziji. Podobno je v tujini in ni izgledov, da bi se to stanje v bodoče bistveno izboljšalo.

Kolektivno upravljanje je tradicionalno teritorialne narave. Vsaka KO upravlja z varovanimi deli na določenem teritoriju, med drugim je na ta način tudi najbolj enostavno izvajati nadzor nad uporabo varovanih del. Hkrati pa je vzpostavljen sistem medsebojnega sodelovanja nacionalnih KO. Takšna ureditev omogoča tudi obstoj manjših KO - kar je za RS zagotovo precejšnjega pomena.

Glede tega relativno utečenega sistema kolektivnega upravljanja se pojavljajo ideje o vpeljavi konkurence med KO. To pomeni, da bi bilo za enake kategorije vsebin in enake pravice več KO, ki bi si med seboj konkurirale – na področju glasbe bi to pomenilo, da bi ena KO zastopala npr. določene skladatelje (repertoar), druga druge, tretja tretje itd. Rezultat česar bi bil, da nihče ne bi več vedel, kdo zastopa koga in kaj. Potemtakem bi npr. gostilničar sklepal več pogodb, poročal več organizacijam in plačeval po tri ali pet računov za glasbo, ali pa bi se moral odločati med različnimi repertoarji posamezne KO, kar bi zopet predstavljalo problem. Nastal bi kaos, take situacije sploh ne bi bilo mogoče izvajati; posledično pa noben uporabnik ne bi več urejal in spoštoval avtorske in sorodnih pravic.

Zakonodajalec, ki bi sprejel takšno zakonodajo, bi ravnal v nasprotju z načelom *lex non intendit impossibile* – zakon ne namerava (uvajati) nemogočih položajev. Seveda je moderno leporečiti o boju zoper monopole, o svobodnem trgu in o gospodarstvu, ki mu vlada svobodna konkurenca. A treba je ravnati smotrno in v dobrobit vseh deležnikov trga ustvarjalne industrije ter se vprašati, ali ne bi vpeljevanje konkurence prek spodkopavanja obstoječega sistema povzročilo kaos. Na taki osnovi pa oteženo in manj uspešno plačevanje uporabe varovanih del ter posledično izplačevanje honorarjev. Podobni primeri so v primerjalnem pravu že nastali (in propadli): npr. leta 2001 je bila v Estoniji ustanovljena konkurenčna KO proizvajalcev fonogramov, kar je povzročilo nekaj zmede, KO pa je bila aktivna zgolj kratek čas ter kmalu likvidirana.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Zakon ne namerava nemogočega.

¹⁰⁷ Nemvalts, Kart, Kelli, Aleksej, The Estonian Perspective on the Transposition of the Directive on Collective Management of Copyright and Related Rights, *Juridica International* 23/2015, stran 34

5.8. Velikost RS z vidika KO

Nezanemarljiv vidik vpeljevanja novih subjektov upravljanja pravic na teritorij RS je velikost naše države. Po velikosti ozemlja je RS 4. najmanjša DČ, naše prebivalstvo pa predstavlja 0,41% vseh prebivalcev EU, kar nas uvršča na 23. od trenutno 28. mest. Posledično je moč naših KO v primerjavi s tujimi KO neznatna. Če za primerjavo vzamemo Nemčijo - največjo EU državo, kjer imajo KO dejanski monopol, vidimo, da je razmerje med prebivalstvom Slovenije in Nemčije nekaj manj kot 1 : 40.¹⁰⁸ V tem pogledu ne vidim smisla v oslabitvi obstoječih nacionalnih KO z vpeljevanjem konkurence znotraj slovenskega teritorija.

RS je članica EU, in čeprav smo se kratkotrajajoči absolutni samostojnosti z vstopom v EU odpovedali, to ne pomeni, da ne smemo ščititi interesov naše države. Seveda, v kolikor je tako postopanje v skladu s pravom EU.

Eden glavnih ciljev EU je vzpostavitev enotnega notranjega trga, v katerem vsaj načeloma ni dopusten državni protekcionizem, temveč naj bi bilo vzpostavljeno kar najbolj konkurenčno okolje. Ob tem pa je potrebno vzeti v obzir tudi to, da je EU osnovana na sodelovanju med seboj precej različnih si evropskih držav. Navkljub načelni usmeritvi k tržnemu gospodarstvu s prostim pretokom kapitala, blaga, storitev in ljudi ima primarno pravo EU vključene nekatere izjeme, kot jih recimo predvideva 36. člen PDEU¹⁰⁹, ki med dovoljenimi prepovedmi ali omejitvami pri uvozu, izvozu ali blagu v tranzitu med drugim navaja tudi varstvo nacionalnih bogastev z umetniško, vrednostjo ter varstvo industrijske in poslovne lastnine (vključno z avtorskimi in sorodnimi pravicami).

Tudi ob upoštevanju zgoraj navedenega, menim, da sprostitev *de iure* monopola, kakršnega poznamo danes, ne bi obrodilo koristi. Bolj pomembno je, osredotočiti se na mehanizme, prek katerih se bo oblikovalo čim bolj transparentno, učinkovito in pošteno upravljanje pravic s strani že obstoječih KO. Uvedba novih KO, ki bi na že tako sorazmerno majhnem slovenskem trgu konkurirale obstoječim, bi s seboj prinesla več komplikacij kot dobrobiti.

¹⁰⁸ Podatki povzeti po https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_sl#tab-1-1

¹⁰⁹ Člen 36 PDEU: *Določbe členov 34 in 35 ne izključujejo prepovedi ali omejitev pri uvozu, izvozu ali blagu v tranzitu, če so utemeljene z javno moralo, javnim redom ali javno varnostjo, varovanjem zdravja in življenja ljudi, živali ali rastlin, varstvom nacionalnih bogastev z umetniško, zgodovinsko ali arheološko vrednostjo ali z varstvom industrijske in poslovne lastnine. Vendar te prepovedi ali omejitve ne smejo biti sredstvo za samovoljno diskriminacijo ali prikrito omejevanje trgovine med državami članicami.*

IV. SKLEPNO

Od časov sprejetja prvih pravnih aktov glede avtorske in sorodnih pravic se je svet globaliziral, digitaliziral in internetiziral. Če je bilo nekdanje za ogled filma potrebno počakati, da je filmski trak v fizični obliki priromal v kinematograf v vaši bližini, pa so danes »v oblaku« dostopni veliki nabori filmov, ki si jih lahko ogledate kadarkoli in kjerkoli. V času, ko je bila sprejeta Bernska konvencija – 1886, so bile take tehnološke možnosti povsem nepredstavljive.¹¹⁰

Seveda se je to odražalo tudi v razvoju avtorskega prava. Nove tehnologije so prinesle nove pravice in nova pravila. Kolektivno upravljanje je zagotovo sistem, ki je rezultat določenega trenutka v času in ki se od svojega nastanka dalje razvija skupaj s tehnologijo. Čeprav bo nekoč v prihodnosti morda smiselno razmisliti o opustitvi obveznega kolektivnega upravljanja in s tem monopolne vloge KO, pa menim, da v danem trenutku še nismo na tej točki. Sem mnenja, da varnost, ki jo lahko nudi dobro vzpostavljen sistem kolektivnega upravljanja, voden s strani monopolnih KO, pretehta nad posamičnimi interesi imetnikov pravic, ki bi se morda želeli odcepiti ter svoje pravice upravljati individualno ali pa bi si želeli izbire med več obstoječimi možnostmi kolektivnega upravljanja. Ob tem takih želja seveda ni kar prezreti – potrebno je identificirati razloge zanje. Nato pa znotraj obstoječega sistema poiskati rešitve ter sistem po potrebi tudi konstruktivno dograditi, ne pa rušiti dobro delujočih struktur.

Za zaključek naj posebej izpostavim nekaj trditev, ki na kratko predstavljajo zadevno študijo:

1. Opredelitev za monopol na eni ali konkurenco na drugi strani je v pretežni meri rezultat svetovno nazorskega prepričanja glede tega, kakšno naj bo razmerje moči med državnim intervencionizmom in ekonomskim liberalizmom.
2. Predpostavka, da gre v primeru KO za naravni monopol, nas pripelje do zaključka, da je sprejemanje zakonodaje, ki bi omogočala vzpostavitev konkurence, nesmiselno.
3. Možnost izbire velikokrat predstavlja nepotrebno breme, ki ga v današnjem konkurenčnem svetu vsi plačujemo z valuto, ki je nihče nima na pretek - to je s časom.
4. Potrebno je vzpostaviti ustrezno razmerje med svobodo in varnostjo, neomejena svoboda zaradi umanjkanja varnosti na koncu koncev privede do nesvobode. Varnost s seboj sicer vedno prinaša določene omejitve, vendar pa je obenem predpostavka svobode.
5. KO so nedvomno rezultat tržno usmerjene družbene ureditve, to pa absolutno ne izključuje možnosti, da predstavljajo tudi enega od socialnih korektivov, s katerim naj se izboljša položaj deficitarnih področij ustvarjanja. Pravo je za ljudi. S tem v mislih ga je tudi potrebno uporabljati.
6. Pravo kolektivnega upravljanja naj bi kot del avtorskega prava v prvi vrsti varovalo interese avtorjev in imetnikov pravic – v tem smislu je torej zaželeno, da si KO pridobijo čim več moči in kot močen akter na trgu zastopajo interese posameznih imetnikov pravic.
7. Tudi samo Sodišče EU je zavzelo stališče, ki pritrjuje smiselnosti monopola in hkrati nasprotuje uvedbi konkurence za vsako ceno.

Komu bi torej večje število KO prineslo koristi? Ali bi večje število KO na trgu prineslo boljše pogoje imetnikom pravic, ali bi šlo zgolj za *race-to-the-bottom*, v katerem bi upravljalci varovanih vsebin s ciljem zagotoviti si večje število uporabnikov, venomer nižali tarife? To

¹¹⁰ Brata Lumiere, ki se ju šteje za začetnika kinematografije, sta svoje kratke filme prvič javno predvajala v Parizu decembra 1895.

zagotovo ne bi šlo zgolj in samo na račun nižanja stroškov upravljanja, temveč tudi na račun nižanja izplačanih honorarjev in na račun nižanja zneskov, ki se stekajo v namenske sklade – kar je oboje v nasprotju z naravo in pozitivnopravnimi pravili avtorskega prava.

Menim, da je bistveno vprašanje, ki si ga je na področju kolektivnega upravljanja potrebno zastaviti predvsem, kako zagotoviti čim bolj optimalno upravljanje pravic s strani obstoječih organizacij (in tudi morebitnih novih KO, ki bodo zadolžene za pravice, ki so trenutno še brez kolektivnega upravljalca) ter proučiti vzvode nadzora nad njihovim delovanjem.

EKONOMSKI DEL

Dr. Marko Hočevar

I. UVOD

Cilj študije je izdelati ekonomsko analizo uvajanja konkurence med kolektivnimi organizacijami za isto vrsto avtorskih del. Namen študije je oblikovati informacijo za odločevalce (država, imetniki avtorskih pravic) o smiselnosti uvedbe konkurence med kolektivnimi organizacijami.

II. EKONOMSKA ANALIZA

1. Transakcijski stroški

Kadar govorimo o teoriji podjetja, pravzaprav pogosteje kot mikroekonomska teorijo podjetja uporabimo teorijo transakcijskih stroškov. Ta teorija je znana kot temeljna teorija, s katero pojasnjujemo obstoj podjetja. Teorije podjetja se torej ukvarjajo s fenomenom nastanka in obstoja podjetja, njegovo notranjo organizacijo ter njegovo uspešnostjo. Za podjetje lahko trdimo tudi, da je organizacija (Jensen, 2001) in dinamični sistem (Sberman, 2000). Za uspešna podjetja velja, da ustvarjajo rento. Teorija uspešnosti podjetja pa se ukvarja z izvori te rente, saj le s poznavanjem dejavnikov nastanka lahko vplivamo na ustvarjanje.

Cilj podjetja je torej ustvariti konkurenčno prednost, ki pomeni neke vrste monopol, toda ne v smislu edinega producenta na trgu, ampak v okviru svojih notranjih elementov v primerjavi z istimi elementi pri konkurenci. Podjetja pri svojem delovanju poskušajo izkoriščati tržne mehanizme za doseg svojih ciljev oziroma jih nadomestiti, če ocenijo za to ugodnejše. Država oziroma njene institucije pa jih poskušajo pri tem nadzorovati in usmerjati, upoštevajoč cilj ekonomske učinkovitosti (Megušar, 2002).

V zgodovini so se razvile različne ekonomske šole, ki se razlikujejo po času nastanka in po tem, čemu dajejo večjo pozornost pri obravnavi ekonomskega problema. Večinoma se nobena ekonomska šola ne ukvarja z vprašanjem, zakaj je skozi zgodovino nastalo toliko različnih interpretacij in problemov. Eden od vzrokov je verjetno v tem, da ekonomske teorije v svoje modele ne vključujejo stvari, zaradi katerih nastajajo problemi, in s tem poenostavijo obdelavo oziroma jo sploh omogočijo. To še posebno velja za neoklasično teorijo, ki je prevladujoča sodobna ekonomska teorija v povezavi z ekonomsko učinkovitostjo. Njeno osnovo predstavlja teorija splošnega ravnotežja ter na podlagi ekonomike blaginje na ekonomska učinkovitost, imenovana tudi Pareto učinkovitost. Seveda je treba poudariti, da teorija sloni na predpostavkah popolne konkurence in popolnih informacij, kar se kasneje pri interpretaciji in uporabi rado pozablja. Tako postavljen cilj ekonomske učinkovitosti je možno samo teoretično doseči. Modeli konkurence, osnovani na transakcijah brez stroškov, popolni racionalnosti in od zunaj dani institucionalni strukturi, niso najbolj primerni za obravnavanje dejanskih razmer (Megušar, 2002).

Ekonomska smer, ki skuša preseči ta problem in se uveljavlja v zadnjih desetletjih, se imenuje Nova institucionalna ekonomija. Čeprav to smer predstavljajo različni avtorji, katerih izsledki niso povsem enotni, je možno postaviti nekatere osnove, na katerih sloni. Najpomembnejši osnovi sta pomembnost institucij in opredelitev določenih stroškov, ki nastanejo pri delovanju ekonomije, kot transakcijske stroške. Za potrebe študije se bom osredotočil predvsem na ti. transakcijske stroške.

Osnovna ideja transakcijskih stroškov je, da so transakcije povezane s stroški. Premik k transakcijskim stroškom pomeni premik k bolj realističnemu konceptu odločanja, saj bodo izvajalci odločitev v realnem svetu vedno neučinkoviti v primerjavi s hipotetičnim izvajalcem v neoklasični teoriji. Transakcijski stroški pa ne samo da obstajajo, ampak so tudi količinsko pomembni. Po podatkih iz ZDA znašajo že 50 – 60 odstotkov bruto družbenega produkta (Matthisen, 2002).

Transakcijski stroški so posledica transakcij, ki nastajajo znotraj podjetja, v odnosu podjetja s trgom ali v družbi. Na osnovi tega jih delimo na:

- tržne transakcijske stroške
- stroški povezani z iskanjem in pridobivanjem informacij
- stroški sporazumevanja in odločanja
- stroški spremljanja in izvajanja
- upravljalne transakcijske stroške
- stroški postavljanja in vzdrževanja organizacije (večinoma stalni oziroma fiksni)
- stroški izvajanja organizacije (večinoma variabilni oziroma spremenljivi)
- politični transakcijski stroški
- stroški ustanovitve, vzdrževanja in spreminjanja sistema formalnih in neformalnih političnih organizacij
- Stroški delovanja politike.

Za učinkovito delovanje ekonomskega sistema tako potrebujemo institucionalni okvir, ki nam med drugim omogoča tudi konvergenco med cilji podjetja in cilji družbe ter na podlagi tega prispeva k povečanju blaginje. Institucionalni okvir je potreben tudi že v pogojih popolne konkurence, ki zaradi obstoja pogojev, ki pomenijo nedelovanje trga, nikoli ne obsega celotne ekonomije. Nedelovanje trga pa pomeni, da obstajajo:

- nepopolna konkurenca
- javne dobrine
- zunanji učinki,
- nepopolni trgi
- nepopolne informacije
- makroekonomski vplivi.

Procese v podjetju in v njegovem odnosu s trgom je možno deliti v dva, med seboj ločena segmenta, in sicer na produkcijo ter transakcijo (menjavo), ki se izvaja znotraj podjetja ali med podjetjem in trgom. Za produkcijo in menjavo se uporablja določena tehnologija. Tako tehnologija kot pogoji so nepopolni in zaradi tega povezani s stroški. Medtem, ko so nam produkcijski stroški popolnoma logični, to ne velja za transakcijske stroške. Vzrok za to je v predpostavki ekonomske teorije, ki v svojih modelih ne upošteva transakcijskih stroškov, zato so transakcijska tehnologija in pogoji menjave v teh modelih idealni. V nekaterih primerih bi bilo zato mogoče primerneje obravnavati ekonomske modele pod predpostavko ničnosti produkcijskih stroškov. V primeru obravnavanja učinkovitosti kolektivnih organizacij je že temu tako!

Produkcija in menjava sta torej dva enakovredna pola ekonomskega sistema. Klasično gledanje na ta problem pa je, da so transakcijski stroški nepomembno oziroma nepotrebni. Vendar le-ti izhajajo iz enakovrstne nepopolnosti kot produkcija in zato zahtevajo enako obravnavo. Uspešnost se poveča, če znižamo tako ene kot druge stroške. Ukvarjanje z uspešnostjo tako pomeni analiziranje produkcije in menjave. Če želimo ugotavljati uspešnost v pogojih nove ekonomije, potem je treba ugotavljati vpliv novih pogojev na ene in druge stroške. Uspešnost lahko povečamo, če znamo izkoristiti vplive, ki nam določene stroške znižajo. Velika pomanjkljivost neoklasične ekonomske teorije je, da predpostavlja delovanje ekonomskega

sistema brez stroškov. Ko je proizvod na razpolago trgu, nevidna roka vse opravi sama. Toda nevidna roka, če nima podpore institucij, deluje počasi in z velikimi stroški (Furobotn, 2001). V nadaljevanju bomo analizirali transakcijske stroške delovanja kolektivnih organizacij in odgovorili na vprašanje, ali bi povečana konkurenčnost med njimi pripeljala do večje koristi (blaginje) imetnikom pravic.

2. Analiza ekonomske učinkovitosti slovenskih kolektivnih organizacij

V tabeli 1 so prikazani podatki poslovanja za pet slovenskih kolektivnih organizacij.

Tabela 1. Podatki poslovanja slovenskih kolektivnih organizacij

	SAZAS	ZAMP	SAZOR	IPF	AIPA	Vsota vseh KO	Povprečna slovenska KO
Zbiranje	1.969.906	34.470	11.562	148.730	112.021	2.276.689	455.338
Delitev	1.313.270	33.311	11.719	224.296	205.404	1.788.000	357.600
Odvetniški str.	200.102	10.504	8.957	244.800	138.091	602.454	120.491
IT	326.250	467	636	124.284	56.655	508.292	101.658
Delo	68.819	10.828	67.098	469.858	278.959	895.562	179.112
Drugo	1.115.253	140.553	102.799	639.069	177.612	2.175.286	435.057
STROŠKI SKUPAJ	4.993.600	230.133	202.771	1.851.037	968.742	8.246.283	1.649.257
CELOTNI PRIHODKI	11.809.534	572.195	583.672	4.079.289	4.046.288	21.090.978	4.218.196
% stroškov v prihodkih	42%	40%	35%	45%	24%	39%	39%

Iz tabele 1 lahko ugotovimo, da so v povprečju transakcijski stroški 39 % v vseh prihodkih slovenskih kolektivnih organizacijah, kar sovпада z ugotovitvami, ki smo jih navedli v teoretičnem delu. Kljub temu, da cilj te študije ni ocena učinkovitosti slovenskih KO, pa podatki iz tabele 1 zahtevajo določena pojasnila:

- KO navkljub ZKUASP še vedno poročajo na dokaj neenoten metodološki način. Predvsem stroški zunanjih izvajalcev niso transparentno predstavljeni.
- KO imajo različen delež stroškov v prihodkih, kar je v veliki meri posledica različnega delovanja oziroma različnega števila uporabnikov ter obsega uveljavljenih pravic.
- Relativno visok delež stroškov v prihodkih je posledica tudi nedelovanja (tržnega, inšpekcijskega, pravnega) nadzora uporabnikov in imajo KO velike stroške zbiranja in izterjave računov.
- Naslednji razlog pa je v majhnosti trga oziroma nedelovanja »ekonomije obsega.

Iz tabele 1 lahko ugotovimo, da znašajo povprečni stroški delovanja slovenske kolektivne organizacije 1.649.257 evrov, prihodki pa 4.218.196 evrov.

Tabela 2. Simulacija stroškov osmih KO

	Povprečna KO		Skupni stroški	Indeks glede na sedaj
Zbiranje	455.338	x8=	3.642.702	1,60
Delitev	357.600	x8=	2.860.800	1,60
Odvetniški str.	120.491	x8=	963.926	1,60
IT	101.658	x8=	813.267	1,60
Delo	179.112	x8=	1.432.899	1,60
Drugo	435.057	x8=	3.480.456	1,60
STROŠKI SKUPAJ	1.649.257	x8=	13.194.056	1,60

V skladu z 6. alinejo prvega odstavka 25. člena Zakona o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (ZKUASP) stroške KO določa skupščina in so omejeni zgolj z voljo skupščine (teoretično lahko dosežejo 100% zbranih nadomestil in honorarjev).

Po drugi strani pa je višina tarif omejena v skladu z 8. točko tretjega odstavka 45. člena ZKUASP s tarifami istovrstnih kolektivnih organizacij na istovrstnih delih za istovrstno uporabo v Republiki Sloveniji in drugih državah članicah, ob upoštevanju bruto domačega proizvoda na prebivalca v enoti kupne moči.

Ker so stroški delovanja kolektivne organizacije praviloma stalni (fiksni) lahko upravičeno pričakujemo, da bi ustanovitev vsake nove kolektivne organizacije povzročila za 1,6 mio evrov novih transakcijskih stroškov.

Glede na to, da so prihodki kolektivnih organizacij omejeni s predpisanim tarifnim modelom, in da se zaradi novih kolektivnih organizacij ne bo povečalo število uporabnikov (kupcev), lahko sklepamo, da vstop novih kolektivnih organizacij ne bi povečal prihodke dejavnosti.

Drugače povedano: **večje število kolektivnih organizacij bi povečalo transakcijske stroške in zmanjšalo maso za delitev imetnikom avtorskih pravic.** Na primer: če bi se dosedanje število iz pet kolektivnih organizacij povečalo na **8**, bi se transakcijski **stroški** povečali za **60 %**, delilna masa pa bi se na škodo upravičencev zmanjšala (glej tabelo2).

III. SKLEPNO

Za zmanjšanje (transakcijskih) stroškov je pomembno transparentnost poslovanja kolektivnih organizacij, nadziranje njihovega poslovanja s strani države in imetnikov avtorskih pravic in transparentnost poročanja. Menimo, da konkurenčnost ne bi izboljšala učinkovitost delovanja kolektivnih organizacij.

Za znižanje transakcijskih stroškov bi bila ugodna uvedba ti. »enotne položnice«. V študiji iz leta 2014 smo ugotovili, da bi se z uvedbo enotne položnice lahko transakcijski stroški zmanjšali za okoli 2 mio evrov. Večje število kolektivnih organizacij bi pomenil korak stran od tega principa in bi bilo med uporabniki še več zmede, nezadovoljstva, stroškov in nerazumevanja za plačevanje avtorskih pravic.

Konkurenčnost (oziroma zmedo na trgu KO) bi lahko povzročila celo povečanje transakcijskih stroškov zaradi še večje finančne nediscipline uporabnikov.

Na slabšem pa bi bili tudi imetniki avtorskih pravic, saj bi se jim zmanjšala delilna masa, obenem pa bi težje uveljavljali svoje pravice preko večjega števila kolektivnih organizacij.

VIRI – PRAVNI DEL:

- Bogataj Jančič, Maja, Avtorsko pravo v digitalni dobi : problematika zaščite avtorskih del s tehnološkimi ukrepi / Maja Bogataj Jančič. – Ljubljana : Pasadena, 2008
- Drobež, Eneja, Kolektivno varstvo avtorske in sorodnih pravic : novosti v slovenskem in evropskem pravu ter uveljavljanje zahtevkov v pravnih postopkih – 1. natis. – Ljubljana : IUS Software, GV Založba, 2017. – (Zbirka Scientia iustitia; 29)
- Milohnič, Aldo, Umetnost v času vladavine prava in kapitala / Aldo Milohnič; (spremna beseda Lev Kreft; imensko kazalo Amelia Kraigher, Nika Leskovšek). – Ljubljana : Maska, 2016. – (Zbirka Transformacije ; knj. št. 37)
- Trampuž, Miha, Kolektivno upravljanje avtorske in sorodnih pravic: ureditev v Sloveniji in Evropski skupnosti / Miha Trampuž. – Ljubljana: GV Založba, 2007
- Trampuž, Miha, Oman, Branko, Zupančič, Andrej, Zakon o avtorski in sorodnih pravicah s komentarjem, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1997
- Trstenjak, Verica, Brkan, Maja, Pravo EU : ustavno, procesno in gospodarsko pravo EU / Verica Trstenjak, Maja Brkan. – 1. natis. – Ljubljana : GV Založba, 2012
- Bakardjieva Engelbrekt, Antonina, Toward Network Governance of Collective Management Organisations in Europe? The Problem of Institutional Diversity https://www.researchgate.net/publication/314218196_Toward_Network_Governance_of_Collective_Management_Organisations_in_Europe_The_Problem_of_Institutional_Diversity/download
- Baratta, Roberto, Complexity of EU law in the domestic implementing process, 19th Quality of Legislation Seminar, EU Legislative Drafting: Views from those applying EU law in the Member States. Brussels, 3. 7. 2014, http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/seminars/20140703_baratta_speech.pdf
- Bulayenko, Oleksandr, Permissibility of Non-Voluntary Collective Management of Copyright under EU Law – The Case of the French Law on Out-of-Commerce Books <https://www.iipitec.eu/issues/iipitec-7-1-2016/4402>
- Chitrakar, Urša, Knežević Cvelbar, Ljubica, Hren, Karmen, Marc, Mojca, Podnar, Anže, Rebec, Peter, Šlander Wostner, Sonja, Gospodarski prispevek panog, ki temeljijo na avtorski pravici, v Sloveniji, Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO), 2010 - http://www.uil-sipo.si/fileadmin/upload_folder/prispevki-mnenja/Studija_ASP-BDP-SI_WIPO.pdf
- Duffy, John F., Intellectual Property as Natural Monopoly: Toward a General Theory of Partial Property Rights - https://law.utexas.edu/wp-content/uploads/sites/25/duffy_intellectual_property_natural_monopoly.pdf
- Ficsor, Mihaly, Collective Management and the International Treaties on Copyright and Related Rights; National Workshop on Collective Management of Copyright and Related Rights, Beograd 2017
- Ficsor, Mihaly, Collective Management as a specific way of exercising Copyright and Related Rights, WIPO Regional Workshop on Copyright and Collective Management, Kyiv, 2017
- Guibault, Lucie, van Gompel, Stef, Collective Management in the European Union, Collective Management of Copyright and Related Rights, urednik Gervais, Daniel, 2015 Kluwer Law International BV, The Netherlands https://www.ivir.nl/publicaties/download/CMCR_5.pdf
- Koskinen-Olsson, Tarja; Lowe, Nicholas; Educational Material on Collective Management of Copyright and Related Rights, Module 1: General aspects of collective management; https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_emat_2014_1.pdf
- Lubarda Maja, Ali obvezno kolektivno upravljanje avtorskih pravic omejuje avtorje, Pravna praksa, 2. 7. 2009, leto 28/898, št. 26
- Madiega, Tambiama, EPRS/European Parliamentary Research Service, EU copyright reform: Revisiting the principle of territoriality http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/568348/EPRS_BRI%282015%29568348_EN.pdf
- Nemvalts, Kart, Kelli, Aleksej, The Estonian Perspective on the Transposition of the Directive on Collective Management of Copyright and Related Rights, Juridica International 23/2015, <https://www.juridicainternational.eu/index.php?id=15567>
- Pretnar, Bojan, Vpliv statusne oblike na upravljanje kolektivne organizacije, Pravna praksa 22. 10. 2015, št. 41/2015

- Riccio, Giovanni Maria, Codiglione, Giorgio Giannone, Copyright Collecting Societies, Monopolistic Positions and Competition in the EU Single Market, Masaryk University Journal of Law and Technology, Vol. 7:2, 2013; strani 287 – 302; <https://journals.muni.cz/mujlt/article/viewFile/2637/2201>
- Stanković Juričić, Vesna, Vloga države na področju avtorsko pravnega sistema, s poudarkom na sistemu kolektivnega upravljanja, 17. 3. 2015, Urad za intelektualno lastnino - <http://www.uil-sipo.si/uil/>
- Stucke, Maurice E., Is competition always good, *Journal of Antitrust Enforcement*, Volume 1, Issue 1, 1 April 2013, Pages 162–197, <https://doi.org/10.1093/jaenfo/jns008>, <https://academic.oup.com/antitrust/article/1/1/162/274807>
- Synodinou, Tatiana, The adventures and misadventures of the implementation of the Directive on collective management of copyright in Greece and Cyprus (Part I) <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2018/03/27/adventures-misadventures-implementation-directive-collective-management-copyright-greece-cyprus-part/>
- British Intellectual Property Office Recognises Soundreef as an Independent Management Entity (IME) <https://www.prnewswire.com/news-releases/british-intellectual-property-office-recognises-soundreef-as-an-independent-management-entity-ime-574483611.html>
- EBU - European Broadcasting Union, Extended Collective Licensing, A valuable catalyst for the creative content economy in Europe https://www.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/EBU-Extended-Collective-Licensing_EN.pdf
- <http://www.soundreef.com/en/about-us/>
- What is a natural monopoly? Definition and meaning <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/natural-monopoly-definition-meaning/>
- <http://www.businessdictionary.com/definition/natural-monopoly.html>
- Urad za intelektualno lastnino - <http://www.uil-sipo.si/uil/urad/o-uradu/>
- Urad za intelektualno lastnino - <http://www.uil-sipo.si/uil/dejavnosti/avtorska-in-sorodne-pravice/kolektivno-upravljanje/>
- Izvajanje pravil EU o konkurenci: uporaba členov 101 in 102 PDEU <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A126092>
- <http://www.aipa.si/sl/Dokumenti/Letna-porocila-in-nacrti-dela>
- Evropska Komisija, Povzetek ocene učinka, Spremeni dokument, Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o kolektivnem upravljanju avtorskih in sorodnih pravic ter izdajanju večozemeljskih licenc za pravice za glasbena dela za spletno uporabo na notranjem trgu, Bruselj, 11. 7. 2012 - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012SC0205&from=SL>
- Izvajanje pravil EU o konkurenci: uporaba členov 101 in 102 PDEU, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A126092>
- <https://www.cisac.org/What-We-Do>
- <http://www.aepo-artis.org/>
- <http://www.aipa.si/sl/Partnerji/Clanstvo-v-krovnih-organizacijah>
- <http://authorsocieties.eu/about/about-gesac>
- <http://www.biem.org/index.php?lang=en>
- <https://www.cisac.org/What-We-Do>
- <https://www.eartists.org/>
- <http://www.filmdirectors.eu/>
- <https://www.ipf.si/>
- <https://www.sazas.org/>
- <https://www.saa-authors.eu/>
- <https://www.sazor.si/>
- <https://www.scapr.org/>
- <https://www.zamp-zdruzenje.si/>
- Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del, 1886
- Mednarodna konvencija za varstvo izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij, Rim 1961
- Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o avtorski pravici (WCT), Ženeva 1996
- Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o izvedbah in fonogramih (WPPT), Ženeva 1997
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 21/1995, 9/2001, 30/2001 - ZCUKPII, 43/2004, 17/2006, 114/2006 - ZUE, 139/2006, 68/2008, 110/2013, 56/2015, 63/2016 - ZKUASP, ZASP)

- Zakon o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (Uradni list RS, št. 63/2016; ZKUASP)
- Zakon o pravnem postopku (Uradni list RS, št. 26/1999, 96/2002, 110/2002 - ZDT-B, 58/2003 - odl. US, 2/2004, 2/2004 - ZDSS-1, 69/2005 - odl. US, 90/2005 - odl. US, 43/2006 - odl. US, 52/2007, 45/2008 - ZArbit, 45/2008, 111/2008 - odl. US, 121/2008 - skl. US, 57/2009 - odl. US, 12/2010 - odl. US, 50/2010 - odl. US, 107/2010 - odl. US, 75/2012 - odl. US, 76/2012 - popr., 40/2013 - odl. US, 92/2013 - odl. US, 6/2014, 10/2014 - odl. US, 48/2014, 48/2015 - odl. US, 6/2017 - odl. US, 10/2017, 32/2018; ZPP)
- Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 55/2008, 66/2008 - popr., 39/2009, 55/2009 - odl. US, 91/2011, 54/2015, 38/2016, 27/2017; KZ-1)
- Uredba Sveta (ES) št. 1/2003 z dne 16. 12. 2002 o izvajanju pravil konkurence iz členov 81 in 82 Pogodbe
- Direktiva 2014/26/EU Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 26. februarja 2014 o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic ter izdajanju več ozemeljskih licenc za pravice za glasbena dela za spletno uporabo na notranjem trgu
- Direktiva 2001/29/ES Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi (InfoSoc direktiva)
- <https://eur-lex.europa.eu/>
- sklep Vrhovnega sodišča RS, opr. št. III Ips 2/2012 z dne 17. 9. 2013
- sodba Višjega sodišča v Ljubljani, opr. št. II Cp 1628/2011 z dne 24. 11. 2011
- sodba Višjega sodišča v Ljubljani, opr. št. II Cp 1356/2012 z dne 24. 10. 2012
- sodba Upravnega sodišča RS, opr. št. I U 1357/2015 z dne 14. 2. 2017
- sodba Splošnega sodišča EU T 442/08 z dne 12. aprila 2013, International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC) proti Evropski komisiji
- sodba Sodišča C-351/12 - OSA z dne 27. februarja 2014, OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním o.s. proti Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s.
- sodba Sodišča C-192/04 z dne 14. 7. 2005 - Lagardère 2005, Lagardère Active Broadcast proti Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) in Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL),

VIRI – EKONOMSKI DEL:

- Furubotn E.: Institutions and Economic Theory: The contribution of the new institutional Economics, University of Michigan Press, 2000
- Jensen M.: Foundation of Organizational Strategy, Cambridge Harvard University Press, 2001
- Letna poročila slovenskih kolektivnih organizacij za leto 2017
- Mathiesen H: Encyclopedia of Corporate Governance, 2002
- Megušar Alojz: Merila uspešnosti poslovanja podjetij v novi ekonomiji (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani Ekonomska fakulteta, 2007
- Sterman J.: Business Dynamics, Boston, IRWIN McGraw-Hill, 2000
- https://www.sazas.org/Portals/0/Documents/SAZAS%20dokumenti/Letna%20poro%C4%8Dila/Letno-porocilo-SAZAS-ko-2017_web.pdf
- <https://www.zamp-zdruzenje.si/doc/letno-porocilo-2017.pdf>
- <https://www.sazor.si/doc/letno-porocilo-2017-podpisano-redakcijskopopravljenodocx.pdf>
- <https://ipf.si/media/110351/ipf-letno-porocilo-2017-koncna-verzija.pdf>
- <http://www.aipa.si/media/uploads/reports/pNZolZDyKOjo.pdf>